

1980/81:8

Onsdagen den 15 oktober

Kl. 19.30

Förhandlingarna leddes till en början av tredje vice talmannen.

1 § Allmänpolitisk debatt (forts.)

Anf. 48 JOHAN OLSSON (c):

Herr talman! Det kan kanske vara lägligt att inleda denna kvällsdebatt med att citera vad statsminister Thorbjörn Fälldin inledningsvis skriver i det framlagda förslaget om sparplan:

”Levnadsstandarden i Sverige är en av de högsta i världen men den upprätthålls i dag till väsentlig del genom stor utlandsupplåning. Vi konsumerar – privat och genom offentlig konsumtion – mer än vi producerar. Skillnaden uppgår till närmare 500 kr. i månaden per hushåll.

Denna utveckling måste brytas. Det kräver insatser av regering och riksdag, kommuner och landsting och av arbetsmarknadens parter. Vi måste kort sagt vara beredda att anpassa vår totala konsumtion till det utrymme som kan skapas genom ökad produktion.

Den uppgiften måste angripas på två sätt. Vi måste vara återhållsamma med att öka vår konsumtion. Vi måste avsätta mer av varje års resurstillväxt till sparande för investeringar. Endast genom att på det sättet satsa på framtiden kan vi lägga en säker grund för fortsatt välfärd och tryggad sysselsättning. Vi skall arbeta oss ut ur dagens problem.”

Jag tycker att det är värdefullt att få detta noterat i kammarens protokoll som en inledning till kvällens debatt. Jag vill starkt understryka vad som här sägs.

Sparplanen syftar således till att minska överkonsumtionen och minska budgetgapet i statens finanser. Den syftar också till att styra resurserna till investeringar i industrin.

Den kraftigaste kritiken som från socialdemokratiskt håll och även från vpk riktas mot sparplanen är att man anser att de föreslagna åtgärderna skulle leda till ökad arbetslöshet. Men det är givetvis inte meningen att det skall ske en åtstramning bara för att man därmed skulle få arbetslöshet, utan det viktiga är ju att man överför resurserna till ny sysselsättning och framför

allt inriktar sig på exportindustrin och den industri som konkurrerar med importen. Jag vill erinra om vad professor Assar Lindbeck, socialdemokrat, sade i gårdagens program *Pejling* i TV 1. Han sade på en direkt fråga att det inte finns några möjligheter i längden att låna ut utlandet för att uppehålla en konsumtion. Det finns alltså gränser för statens möjligheter att skaffa pengar för att uppehålla en konsumtion bara för sysselsättningens skull.

Jag vill också erinra om att om man skall stimulera konsumtionen så finns det en risk för att man styr industrin i fel riktning. Vi har i detta land en exportandel från industrin som närmar sig 50 %. Det är mycket angeläget att vi kan öka den andelen i stället för att minska den. Om vi stimulerar konsumtionen kan vi därmed förhindra en ökning av den angelägna exporten.

I sparplanen omnämns en rad åtgärder som kommer att preciseras senare. Det är bl. a. stimulansåtgärder för att öka sparatet och på så sätt att det inriktas mot företagets försörjning med riskkapital. F. n. går bara 3 % av hushållens sparande till aktier och andelar i näringslivet, medan hushållens sparande t. ex. i bostäder är 20 % och i bankmedel även är ca 20 %.

Man aviserar vidare ökade möjligheter för fjärde AP-fonden att satsa riskkapital i näringslivet. Man aviserar skattepolitiska åtgärder för att stimulera en satsning på främst de mindre och medelstora företagen. Det talas också om att öka satsningen på forskning och utveckling. Det här är också ett område där under dagens debatt kritik har kommit från socialdemokratiskt håll. Man menar att regeringen har varit passiv när det gäller forskning och utveckling. Det verkliga förhållandet är att vi under innevarande budgetår har en mycket kraftig ökning på mellan 400 och 500 miljoner på just detta område. Nyutkommen statistik visar ju att Sverige ligger bland de främsta länderna i världen när det gäller att satsa på forskning och utveckling inom industrin.

Vidare kommer förslag om att investeringsfonderna fritt skall kunna användas för investeringar inom den konkurrensutsatta företagssektorn. Återigen kommer det att lämnas bidrag till investeringar i maskiner och byggnader. Sparplanen omfattar också en del andra åtgärder.

Det här är givetvis mycket viktiga inslag i sparplanen, vilka syftar, som har sagts, till att minska ökningstakten i konsumtionen för att man i stället skall kunna satsa mer på angelägna industriinvesteringar.

Frågan är ändå om det här är tillräckligt för att man skall dels kunna möta den annalkande konjunkturnedgång som vi kan skönja, dels motverka den sysselsättningsminskning som i några fall givetvis kommer att ske genom ingrepp i enlighet med sparplanen. Det finns skäl, enligt min mening, att fortlöpande överväga vilka kompletterande åtgärder man ytterligare kan föreslå.

Jag vill gärna nämna några områden som jag anser det vara väldigt viktigt att ta upp i det sammanhanget. Det gäller först och främst ränte- och valutafrågorna. Den höga räntenivån är f. n. ett utomordentligt svårt hinder för nya investeringar. Lönsamheten i näringslivet räcker i många fall inte till för att klara det höga ränteläge som vi nu har. När det gäller möjligheterna att

återvinna marknadsandelar ute på världsmarknaden spelar ju valutafrågorna en väsentlig roll. Jag tror att det fordras den allra största uppmärksamhet och beredskap för åtgärder på det här området för att möjliggöra en ökad industriexport från vårt land.

Vi måste också öka exportstimulanserna. Vi måste i ökad utsträckning satsa på att bredda exportmöjligheterna till att gälla fler företag i det här landet, och vi måste utöka marknadsföringen i utlandet för att få en ökad export. Jag tror att det är en investering som kommer att ge återbäring.

Vi måste vidare undanröja flaskhalsarna för den framgångsrika industrin. Det finns ju ändå industrier som fortfarande arbetar med full kapacitet men som möter hinder bl. a. därför att man inte kan fylla luckorna med arbetskraft. Här måste, som jag ser det, åtgärder vidtas för att man skall kunna fylla de lediga platserna. Det gäller att få människor som nu saknar jobb att gå över till industrin. Man måste kunna ordna med den utbildning och den introduktion som erfordras för att luckorna skall kunna fyllas. AMS har här en utomordentligt viktig uppgift, viktigare än många andra ting som AMS sysslar med. För de företag som arbetar intill kapacitetstaket och som kanske skulle kunna sälja mer gäller att de kan delegera en del av sin produktion till andra företag. Vi måste titta på underleverantörssystemet som skulle kunna möjliggöra för många mindre företag och underleverantörer att delta i den produktion som nu är lönsam och som har framgång på marknaden.

I det sammanhanget spelar utvecklingsfonderna en betydande roll. Utvecklingsfonderna skapar ju också möjligheter till ny företagsamhet. De arbetar nu med olika områden, bl. a. – som jag nämnde – med underleverantörsfrågorna och även i viss mån med att bredda exportmöjligheterna. Enligt sparplanen skall utvecklingsfonderna under nästa budgetår inte få nya pengar för lån, utan man får leva så att säga på de pengar som flyter in – alltså genom avbetalningslån i fonderna och tidigare tilldelningar. Därtill kommer ökade möjligheter för garantilån. Jag tror att besparingar i viss mån kan vara en felriktad politik. Man borde ytterligare satsa på utvecklingsfonderna för att därmed möjliggöra en ökad expansion för många små och medelstora företag. Enligt min filosofi vore det riktigare att lägga över en del anslag från den verksamhet som innebär att sysselsätta människor som redan blivit arbetslösa till en verksamhet som förebygger arbetslöshet.

Vi måste få ett samspel med industrin för att finna nya metoder och nya projekt som vi kan bygga upp framtidens industri med. Också det här tror jag är ett väldigt viktigt område.

Att generellt hålla kostnadsutvecklingen nere är en strävan som vi måste följa med stor uppmärksamhet. Där krävs det stora ansträngningar för att nå en samsyn med dem som påverkar kostnadsutvecklingen på olika områden. Det gäller särskilt att behålla och utöka vår konkurrenskraft på utlandsmarknaden, som vi är så beroende av.

Utomordentligt viktigt är det enligt min mening att poängtera den stora betydelse som företagen och näringslivet har när det gäller att lösa de obalansproblem som vi har i dag. Hos den stora allmänheten måste vi vinna

förståelse för företagandets villkor och problem och för hur nödvändigt det är att vidta även sådana åtgärder som kanske inte är de populäraste men som är nödvändiga för att skapa utrymme för lönsamhet och expansionsförmåga i industrier och företag. Vi måste göra klart för allmänheten att skall vi kunna uppnå målsättningen arbete åt alla, så måste verksamheten i våra företag, i våra industrier, i jordbruket och i servicenäringarna utvecklas så att vi kan konkurrera med utlandet.

Om vi vill upprätthålla en offentlig sektor med den service som vi eftersträvar måste vi också ha ett skatteunderlag som kan bära upp den verksamheten. Detta får vi endast om vi har ett livskraftigt näringsliv med god produktions- och konkurrensförmåga.

Min landshövding, Hans Hagnell i Gävleborgs län, brukar säga – modig socialdemokrat som han är – att det inte räcker med att öka den offentliga sektorn, utan att expansionen måste läggas i de producerande företagen. Vi kan ju inte exportera socialvårdare till Brasilien och köpa kaffe därifrån i stället, utan vi måste producera varor. Detta vill jag gärna instämma i. För att uppnå balans i utrikeshandeln och nedbringa såväl budgetunderskott som obalans i utrikeshandeln behöver vi en livskraftig industri- och företagssektor.

Vi måste också informera om att ifall vi vill ha god sysselsättning och rimlig ekonomi i alla delar och regioner av vårt land, så måste vi ha en effektiv och expanderande företagsverksamhet. Alldeles särskild betydelse har där de mindre och medelstora företagen. En förutsättning för att driva regionalpolitik med bra resultat är att vi har företag som är starka nog och villiga att ställa upp.

För konsumenternas möjligheter till ett allsidigt och rikt varuutbud är också ett livskraftigt näringsliv med många små företag den första förutsättningen.

Enligt min mening måste vi arbeta för en industri- och näringspolitik som överensstämmer med centerns syn i de här frågorna: Vi måste skapa en positiv näringsmiljö och en industripolitik som bygger på decentralisering. Resurserna skall fördelas över hela landet. Vi måste ha en industripolitik som tar hänsyn till våra begränsade resurser. Vi måste vidare få en bättre hushållning med våra resurser även vad gäller industripolitiken.

Vi måste vinna de unga människornas intresse för att etablera sig som företagare och för att jobba i näringsliv och i företag.

En mycket viktig uppgift är att hitta vägar till allmänheten med den information som är nödvändig för att den skall förstå företagandets problem och villkor samt betydelsen och vikten av att man måste vidta åtgärder som stärker näringslivets tillväxt och utveckling.

Vi vill därför inom centern få till stånd en informationsoffensiv om de verkliga förhållandena i svenskt näringsliv och om dess utvecklingsmöjligheter.

En arbetsgrupp i partiet har pekat på flera tänkbara åtgärder. Jag vill här bara nämna att många olika parter har ett stort ansvar. Sälunda har staten ansvaret för att med sina organ, sådana som SIND – statens industriverk –,

långtidsutredningen och konjunkturinstitutet, ta fram viktiga uppgifter. Men man måste också se till att de kommer ut till allmänheten på ett sådant sätt att allmänheten också förstår dem. Arbetsmarknadsstyrelsen och länsarbetsnämnden är andra organ som säkert kan informera om många viktiga frågor från den praktiska verksamheten.

Vi har massmedia, som givetvis har ett avgörande ansvar i det här sammanhanget. Pejling i går kväll nämnde jag nyss, och det anser jag vara ett bra program. Det finns andra, t. ex. Ekonomiska klubben och Jobbet i riksradiön, som jag gärna vill rekommendera. Men jag tycker att sådana program skulle kunna mångfaldigas och komplettera *Dagens eko* samt TV:s Rapport och Aktuellt. Vi behöver ett faktamaterial, som belyser skeendet och dagens händelser. Jag tror att det är viktigt och nödvändigt.

Vi har utvecklingsfonder och banker som har en viktig uppgift i detta sammanhang, och vi har framför allt skolan och utbildningsväsendet, som kan spela en väldigt stor roll.

Vi måste också få fler delägare i näringslivet. Även det kan öka intresset för företagens betydelse och villkor.

Herr talman! Ännu finns det inte skäl att tala om en kris när det gäller de enskilda människornas levnadsstandard. Vi har den högsta levnadsstandard i världen. Fler människor än någonsin har arbete i detta land, och arbetslösheten är lägre än i de flesta andra länder. Men vi har en obalans som nu måste angripas, och vi måste ta till åtgärder för att bemästra de problemen. Frågan är om inte allmänheten inser att det här krävs kraftiga insatser av regering och riksdag. Jag tror att allmänheten kommer att förstå nödvändigheten av att det vidtas åtgärder som inte alltid är populära men som ändå är nödvändiga för att vi på litet längre sikt skall skapa en god sysselsättning och en säkrad ekonomi.

Anf. 49 HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk):

Herr talman! Jag skall inte gå in på de TV- och radioprogram som jag tycker är bra, men Ekonomiska klubben, som nämndes nyss, frestas man att dra inför radionämnden praktiskt taget varje gång på grund av dess ensidiga borgerliga inriktning när det gäller de ekonomiska problemen. Jag tänker uppehålla mig kring utvecklingen i Mellansverige och i Bergslagen.

Järnet bröt bygd, sade man när stora delar av Mellansverige befolkades. Bönder och torpare var de som först kom in i bergshantering, en utökad järnhantering skapade förutsättning för en ökad bosättning. Jordbruket kompletterades med bergshantering i samma takt som man upptäckte malmfyndigheterna. Smältgropar anlades men ersattes senare av ugnar och hyttor. Hyttorna blev större. Vattenkraften användes för att smida järnet i de hammare som är ursprunget till många av dagens industrier i Bergslagen.

Mellansveriges historia är i stora drag bergshanteringens, vår äldsta industrigrens. Den har varit och är fortfarande den motor som gjort det möjligt att utveckla Sverige till en industrination. En annan faktor i den gynnsamma utvecklingen har varit hårt arbete och slit av gruvfolk och hyttfolk, trots utsugning och hårda levnadsförhållanden.

Efter hand har hanteringen rationaliserats och utvecklats för att nå högre effektivitet. Manufaktureringen av järnet har utökats, och flera industrier har anlagts. Arbetarklassen har stått för kunnsande och utveckling, trots att man många gånger fått lida under brukspatronernas godtycke och humör. Men man har hållit på sitt – man har kämpat för sitt bruk, och man har varit rädd om hyttan, sitt jobb och sin ort.

Nu sitter herrarna i Stockholm och på andra orter där storfinansens huserar och är beredda att med ett penndrag utradera månghundraåriga kulturer i form av yrkeskunnsande och industriella anläggningar. Nu är man beredd att i kapitalets internationella spel offra bruksbefolkningen på samma sätt som man offerar några bönder när man spelar schack.

Det här kan vi inte acceptera.

I dag kämpar de arbetande för att få bättre levnadsförhållanden. Man pekar på att man i detta tungt industrialiserade Mellansverige har lägre hushållsinkomster än i landet i övrigt. Man pekar på att kvinnor har lägre sysselsättningsgrad än kvinnor i landet i övrigt, men också på att de kvinnor som har jobb har lägre lön än andra kvinnor.

I den här delen av landet har man också färre daghem än i landet i övrigt. Man har också färre statligt anställda, och andelen byråkrater i vid mening är mindre i den här delen av landet än i landet i övrigt. I den mellansvenska regionen är man alltså i högre grad verksam inom den tunga industrin än i landet i övrigt, och man kämpar för en vidareförädling av råvaran för att kunna bereda fler arbete. Det är nödvändigt för att ge kvinnor och ungdomar arbete och möjlighet att bo kvar på bruksorterna.

För Bergslagen gäller genomgående att det har varit anställningsstopp inom industrin under stora delar av 1970-talet. Detta har betytt att ungdomar har tvingats ge sig av för att hitta jobb på annan ort eller har fått gå arbetslösa. Det har betytt att man inte kunnat tillföra industrin nya krafter, som får ta del av de äldres yrkeskunnsande, och det är på lång sikt en allvarlig utveckling.

Just som de arbetande står mitt uppe i kampen för att förbättra sina förhållanden kommer Wallenberg, Johnson, Klingspor, Stenbeck, Söderberg och allt vad de nu heter, med sina hot om inskränkningar och nedläggningar. Man säger till arbetarna som uppvaktar och demonstrerar för sin framtid: Vi har inte råd med er och era jobb – det förstår ni väl. Det säger man till arbetare som under århundraden har burit överklassen på sina axlar, som har gött den, fött den och underhållit den genom sitt arbete. Det är oerhört.

Hoten duggar tätt.

I Spännarhyttan, som det har talats mycket om här i kammaren, slåss man för livet. Man slåss för bergshanteringens framtid, för sina jobb och för sin hemorts vara eller inte vara.

I Surahammar vet man att en nedläggning av stålverket betyder att bruket börjar plockas ner bit för bit.

I Hallstahammar vet man inte hur det blir med bruket, dvs. handelsstålverket. Men på den andra stora industrin, Bulten, vet de anställda i alla fall

att det blir fyradagarsvecka under ett halvår.

I Nyby-Uddeholms-koncernen är det dags för inskränkningar. Likadant är det i Fagersta – det har vi fått höra på radion i dag – och i Avesta. Hotet mot Spännarhyttan ger också allvarliga inskränkningar i Guldsmedshyttan och förmodligen också nedläggningar i Stråssa gruvor. Detta kortsiktiga spel får oerhörda konsekvenser.

Många fler exempel kan lämnas om en liknande utveckling i Mellansverige, detta vårt äldsta och mest industrialiserade gruvområde. Det är fråga om en utveckling som är gemensam för Norduppland, Närke, Gästrikland, Dalarna, Värmland, Västmanland och Sörmland. Alla dessa regioner berörs på ett eller annat sätt av inskränkningarna inom stålindustrin.

Kapitalet håller nu på att avrusta industrin i Mellansverige. Man anpassar sig, som det heter, till konjunkturläget. Och så hoppas man att man när honungen åter börjar rinna skall ha bara de mest lönsamma bitarna kvar, dvs. mindre industrianläggningar, anpassade för att ge maximala profiler.

Om det sedan i sin tur betyder att folk får gå från hus och hem, att man drar undan grunden för utvecklad samhällsservice i form av sjukvård, utbildning, transporter och sådant, att människor ställs arbetslösa med påföljande ekonomiska och sociala problem, att Sverige för framtiden avhänder sig möjligheten att producera specialstål av malm, att man får ett försämrat försörjningsläge på specialstålssidan, att importen ökar och att yrkeskunskande försvinner och gruvor vattenfylls – gruvor som det i en annan tid och under andra förhållanden kommer att ta tio år att öppna igen – om detta bryr sig kapitalet inte alls. Det har andra intressen. Och, herr talman, det kanske allra värsta är att det tydligen inte intresserar regeringen heller. Det framgår av den senaste tidens utveckling.

Industriministern har fått mycket skäll från de arbetande i den här regionen, och det har han gjort sig väl förtjänt av. Det är tydligt att vi i dag har en regering som helt följer den vanliga kapitalistiska vägen, dvs. att man när man ser att någon del av verksamheten drabbas av ekonomisk sjuka låter det gå till kallbrand – och sedan säger av. Kapital och regering far fram med den mellansvenska industrin som om de vore ett slags medeltida fältskärer. De är ute med sägen och bara fimpar det som inte ser ut att vara lönsamt, och de är helt ovetande om att det finns en annan och bättre utveckling. Modeuttrycket är att man skall bli sin egen. Är det det som skall erbjudas masugnsarbetarna i Spännarhyttan? Skall de anlägga en egen masugn, eller vad menar man annars att de skall göra?

Det finns en väg ut ur problemen. Det finns en väg att rädda Bergslagen, gruvorna, jobben och stålverken. Vägen är inte speciellt bekväm. Den är svårare än att ta till sägen – dvs. för regering och kapital. Men för folket är den väg som erbjuds vid sidan av den som i dag har etablerats den bästa.

Varför händer inget – varför vill inte kapitalet vara med? Jo, därför att dessa framtidslösningar rör vid den privata makten. Sådana framtidslösningar gör det omöjligt för finansfamiljer att leva vidare genom utsugning och spekulation. Det är en socialistisk väg som bär framåt, i kamp mot kapitalintressena. Den vägen är naturligtvis obekvämt för dem som i dag har

arbetsfria inkomster och som i stället för att investera i industrin låter sina likvida medel gå ut på den grå marknaden till allehanda spekulationsobjekt och för dem som hellre investerar utomlands än i näringslivet här hemma.

Bergslagens, stålindustrins, gruvornas och bruksorternas framtid är en maktfråga, ingenting annat. Och då är det ganska meningslöst att som industriministern gjorde före paus fösa kapitalet framför sig och säga att politikerna spekulerar i norbergsbornas oro – det är ingen fara, det ordnar sig nog med ersättningssysselsättning. Det hade varit intressant om industriministern hade varit här nu och talat om vilka maktmedel han har för att få ASEA att etablera tusentals jobb i Norbergstrakten om man lägger ned Spännarhyttan. Vad har industriministern att sätta emot, när ASEA har bestämt sig för att inte göra någonting? Det vore intressant att få veta det.

Det fordras makt för att göra de nödvändiga investeringarna i de framtida stålverken med ny teknik, integrerad produktion med hög vidareförädling och med energisparande. Energi kan sparas genom att man minskar antalet uppvärmningar, får säkrare och jämnare flöden i verken och utnyttjar spillvärme för att värma upp bruksorterna.

Det fordras makt för att få industrin att planera för råvaruförsörjningen så att vi inte får ett försämrat försörjningsläge och måste importera viktiga strategiska varor.

Det fordras makt för att komma åt anarkin. Flera olika företag skulle genom en planerad utveckling kunna få stor betydelse för framtiden. I sin rädsla för att avslöja affärshemligheter och i tron att just de till sist skall stå som segrare på det kapitalistiska slagfältet och ha lagt konkurrenterna under sig äventyrar de i stället framtiden för hela regioner.

Samordning och utveckling – det är en maktfråga och ingenting annat. Med kapitalmakt förlorar folket. Med folkmakt tjänar befolkningen på utvecklingen. De arbetandes krav kan tillgodoses, Mellansverige skulle kunna fortsätta att leva. Vi måste förhindra att de privata intressena gör sig av med råvaruproducerande enheter och låter skattebetalarna ta över kostnaderna för arbetslöshet och stagnation.

Den självsanering som privatintressena talar om är ingen självsanering av samhällets ekonomi utan en försämring av redan svåra förhållanden med stagnation och ökad arbetslöshet som följd. När det förr var strukturkriser inom jord- och skogsbruk, när man rationaliserade och alla inte kunde få jobb inom de näringarna, flyttade människorna in till industriorterna, kanske till den närmaste bruksorten eller till en stad, och fick jobb i industrin som var på utveckling.

Men vart skall människorna flytta nu när industrin är på knä? Vart skall de ta vägen? Det finns ingen annan utväg än att utveckla den industri som finns, att lägga grunden för en sund framtid med de råvaror och det yrkeskunnande som vi har.

Det talas om att vi skall exportera oss ur krisen. Och visst skall vi exportera. Vi skall exportera högförädlade varor som har ett högt

förädlingsvärde och som inte kräver så enormt stor mängd energi i förhållande till vad vi tillverkar. Men vi skall då också exportera till länder som har en planerad utveckling och en tillväxt i sin ekonomi – till de socialistiska länderna, där man kan få långa och bra kontrakt som tryggar utvecklingen även i våra orter. Inga är så glada över socialistiska länder som industrimän när de efter långa förhandlingar har lyckats få långtidskontrakt. Då är socialismen minsann bra att ha. Men här hemma är den värdelös, det får man höra.

Vi måste få till stånd en ändring på många av de områden som om de utvecklades skulle kunna utgöra en naturlig marknad för stålindustrin. Jag talade nyss om exporten, men jag menar att vi måste utveckla också hemmamarknaden för att vår industri skall få en rejäl grund att stå på. Jag tänker då på den alternativa energitekniken. Den kan utvecklas. Inom kollektivtrafiken finns enorma investeringsbehov – folk står ju på varandra på tågen, det vet vi som ofta är ute och reser. Också i industrin och i bostadsbyggandet behövs investeringar. Och det är genom sådana investeringar som vi kan skapa en marknad för basindustrin, för stålindustrin men också för andra basindustrier.

Det är inte konstigt att det inte går åt någon grovplåt med nuvarande varvspolitik, och det är inte heller konstigt att man inte får avsättning för balk- och armeringsjärn när man inte bygger några bostäder. Någon räls lär väl inte heller läggas så länge man inte utvecklar järnvägarna, upprättar nya linjer eller lägger dubbelspår.

Det är viktigt att komma ihåg att den borgerliga och kapitalistiska nedåtskriven i samhället drar undan marknad för basindustrierna. Vi måste få makt att planera och utveckla landet och utveckla basindustrierna. Vi måste få makt att sätta i gång detta tvärindustriella komplex, där den ena verksamheten ger en förutsättning för den andra, där vi kan bygga landet och där vi kan rädda Bergslagen.

Folket i Mellansverige misstror sedan länge regeringen. Det finns alltså inga skäl för den att sitta kvar – den har inte folkets förtroende. Regeringen är i vägen för en utveckling av samhället på samma sätt som det ekonomiska systemet är i vägen. Det hämmar, förstelnar och skapar hopplöshet. Vi måste bryta den utvecklingen.

Anf. 50 RUNE ÅNGSTRÖM (fp):

Herr talman! Jag tänker inte uppehålla mig vid Hans Peterssons i Hallstahammar anförande, men jag lade märke till att han hade lösningarna klara för hur man skall komma till rätta med den situation vi har i Sverige. Han framförde sitt recept på ett mycket självklart sätt, och jag gratulerar Hans Petersson till den starka tro han har. Jag har bara en känsla av att den inte riktigt håller i verkligheten. Han talade om att industrifolk alltid är glada när de kommer hem med ett kontrakt från öststaterna. Det är klart att vi är glada för kontrakt, men jag vill påminna om att det förekommit betydande svårigheter i kontakterna med vissa öststater då det gällt betalning för de varor som vi har levererat. Detta är sagt bara som ett litet påpekande.

Herr talman! Det finns ett gammalt ordspråk som säger att det är lätt att vara generös när magen är mätt och ladorna fulla. Det är också betecknande att det var under de ekonomiskt starka åren som talet om regional rättvisa och utjämning hade sin starkaste klang. När industrin i södra och mellersta Sverige i mitten på det glada 60-talet hade nått sitt expansionstak – det fanns bl. a. inte mer arbetskraft att tillgå –, då vaknade politiker och industriledare och började lyssna till rösterna i norr och väster, som talade om rätten för människor i dessa områden att ha tillgång till arbete och en dräglig levnadsstandard och om det svenska samhällets gemensamma skyldighet att hålla hela riket levande. Utifrån den grogrund som dessa ekonomiska och politiska intressen gav föddes den svenska regionalpolitiken. Den innebar att man med lokaliseringsspolitiska styrmedel skulle utjämna de handikapp som exempelvis Norrland har i avstånd till marknaden och i klimatförhållandena.

I kölvattnet på detta regionalpolitiska tänkande följde också förslaget om utlokaliseringen av vissa statliga verk och institutioner. När dessa förslag lades fram reagerade de som var anställda i dessa verksamheter med hetta och kraft. Vem minns inte demonstrationstågen fram till Sergels Torg och kraven på att de som bodde och arbetade i Stockholm och var rotade där inte skulle deporteras till någon norrländsk ödebygd – den fick heta Luleå, Umeå, Sundsvall eller något annat. Och faktiskt, vi norrlänningar hade förståelse för det starkaste skälet: man kan inte rycka upp människors rötter hur som helst och med dekret flytta dem kors och tvärs över landet. Det är en sanning också för dagen.

Nu blev det väl så med den statliga utlokaliseringen att de som tog steget och flyttade ut i de flesta fall har funnit sig väl till rätta. Men väldigt många stannade kvar och fick andra arbeten i det stora utbud av offentliga tjänster som finns i Stockholmsregionen. Vad vi norrlänningar aldrig lyckats med, att skaka om och vända den politiska strävan som kallas flyttlasspolitik, det lyckades dessa utflyttningshotade stockholmare med. De var ju så många och så nära. Och det fattades ett principbeslut, övergripande och med stöd från alla partier.

Det löd: I statlig utlokalisering skall endast nya verksamheter flyttas ut.

Mot bakgrund av erfarenheterna från mitt eget hemlän anser jag detta vara en riktig målsättning för lokaliseringsspolitiken, och mitt parti följer också denna linje: utlokaliseringar bör i första hand avse nya verksamheter.

Jag vill i mitt anförande ta upp till granskning hur denna strävan lyckats, och jag gör det vid detta tillfälle av det skälet, att det när kärvare tider stundar för landet i stort är så lätt att glömma löftena till de områden som har det särskilt svårt. Man kan i sammanhanget göra en jämförelse med det nyvaknade opinionstrycket *mot* Sveriges hjälp till de fattiga folken på vår jord – det är samma egoism som här gör sig gällande.

Om jag då tittar på hur lokaliseringen av ny offentlig verksamhet utfallit måste jag konstatera att det varit väldigt magert på den fronten. Undantaget finns kanske inom sektorn utbildning och forskning, där vi norrlänningar fått

den största förståelsen. De satsningar som är gjorda i Norrland med Umeå universitet och högskolan i Luleå som mottagande institutioner har haft och får en växande betydelse i framtiden. Den forskning, utveckling och utbildning i bergsteknik, som nu bedrivs i Luleå, och i träteknik, som startats i Skellefteå, kommer att betyda mycket för norrländskt näringsliv. På avdelningen allmänna tjänster har också utlokaliserats Tipstjänst och lottoverksamhet till Skellefteå, men i övrigt har det inte hänt särskilt mycket.

Skälen till att man inte lägger nya verksamheter i norr är de gamla vanliga: Det är långt till tyngdpunkten i det administrativa Sverige, och man är rädd att inte kunna rekrytera kunnigt folk. Båda skälen är till stor del byggda på fördomar, och båda kan åtgärdas.

Jag skall här nämna några objekt inom den offentliga sektorn, som vi i Norrland kämpar för att få ta hand om: organisationen för en kommande militärmedicinsk fackskola, institutet för arbetsvägledning och rehabilitering samt utbildning och administration av SIDA:s verksamhet på den offentliga sektorn i u-länderna. Den sistnämnda verksamheten är redan i gång vid Expolaris i Skellefteå men föreslås nu av en utredning flyttad till Stockholm – tyvärr ett vanligt mönster. Jag förutsätter att regeringen låter de regionalpolitiska skälen väga tungt vid de kommande besluten.

Jag nämnde att utredningar ofta hoppar över Norrland då det gäller lokaliseringen av föreslagen verksamhet, just av det skälet att kommunikationerna är besvärliga. Först vill jag då peka på att t. ex. Sundsvall, Östersund och Umeå har bra förbindelser med övriga landet, i första hand genom flyget men också genom tåg.

En förutsättning för ett bra inrikesflyg är emellertid att vi får behålla Bromma som flygplats för inrikesflyget. Om inrikesflyget tvingas flytta ut till Arlanda innebär det att transporten ut och incheckningen tar dubbelt så lång tid som själva flygningen upp till Umeå och Östersund. För oss norrlänningar är detta en försämrad service, som påverkar de möjligheter till lokalisering av ny verksamhet som vi har. Linjeflygs ambitioner att skaffa tystare plan skulle sannolikt också minska, och det är till nackdel även för de andra flygplatser i landet, där det finns bullerproblem. En vädjan alltså till det s. k. Stockholmspartiet i riksdagen: Låt oss behålla Bromma som flygplats för inrikesflyget.

Slutligen, herr talman, måste jag ta upp ett lokaliseringsärende som har fått särskild aktualitet denna vecka. Det är viktigt i sak, för det gäller tryggheten för de anställda vid Scharins Söner AB i Skellefteå. Scharins Söner AB är en boardindustri. I Sverige har vi f. n. en överkapacitet när det gäller boardtillverkningen, och för att kunna överleva har Scharins Söner AB beslutat sig för en ny process som ger en platta som kallas MDF. Man har också begärt lokaliseringsstöd för projektet.

Den förre landshövdingen i Västerbotten, Bengt Lyberg, har på uppdrag av industridepartementet utrett förutsättningarna för att tillverka och marknadsföra plattan, och han säger att dessa förutsättningar är goda. Industridepartementet har gett Scharins beskedet att företaget måste skaffa

en partner därför att projektet med den nya plattan är stort och behöver stötts upp ytterligare. Scharins har tagit kontakt med olika intressenter och är nu i slutförhandling med ett industriföretag.

I det läget kommer ett av de företag som Scharins tidigare underhandlat med och lämnat tekniska och ekonomiska informationer till, med begäran om lokaliseringsstöd för att tillverka MDF-plattan på annan ort. Detta har väckt bestörtning i Skellefteå – naturligtvis främst hos dem som riskerar att förlora jobben – och man talar här om projektstöld.

I ärendet kan vidare noteras: Den 6 oktober i år uppvaktade Skellefteå kommun, landshövding Sven Johansson och representanter för företaget industriministern i syfte att få projektet genomfört. Det konstaterades bl. a. att Scharins i utrednings- och projekteringskostnader lagt ned 1,5–2 milj. kr. förutom alla personalinsatser på detta MDF-projekt samt att MDF-plattan, enligt vad den förre industriministern Erik Huss uttalade, bör produceras vid Scharins Söner i Klemensnäs.

Vid uppvaktningen diskuterades sedan i första hand regeringens kvarstående krav på ett förstärkt ägaransvar och en förstärkt ägarstruktur.

När meddelandet om att företaget riskerade att bli av med tillverkningen av den här plattan nådde Skellefteå kommunstyrelse, sammanträdde man omedelbart. I en skrivelse till industriministern anför man bl. a.:

”Skellefteå kommun måste bestämt protestera mot det sätt på vilket detta ärende handlagts. Om myndigheter som har att handlägga industri- och lokaliseringsfrågor uppträder dubbelbottnat och vilseledande, som i handläggningen i detta ärende, måste vi allvarligt protestera. Hela lokaliserings- och näringspolitiken förlorar sin trovärdighet.” Kommunstyrelsen anför vidare: ”Enda sättet att tillrättalägga detta ärende är att regeringen nu kraftfullt vidtar erforderliga åtgärder för att genomföra MDF-projektet vid Scharins Söner i Klemensnäs i överensstämmelse med den plan som landshövding Lyberg har avlämnat.”

Herr talman! Jag instämmer helt i det förslag som framläggs i skrivelsen från Skellefteå kommunstyrelse om hur detta ärende bör handläggas.

Anf. 51 HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk) replik:

Herr talman! Jag begärde ordet när Rune Ängström kortfattat kommenterade en del av vad jag sade i mitt anförande. Jag skall likaså kortfattat replikera honom.

Min starka tro grundar sig på en mängd olika faktorer. Erfarenhet av borgerlig politik och hur den fungerar får man genom att bl. a. se efter vad som blir kvar i plånboken. Erfarenhet från näringspolitik och hur den har förts i framför allt Bergslagen har jag fått genom att ha levt där och tagit del av alla problem som finns kring stålindustrin och de vidareförädlingsindustrier som är baserade på stålindustrin. Man ser också mycket tydligt vad som i dag hindrar en utveckling av stålindustrin. Det är alltså dagsaktuella erfarenheter som förstärker den tron, även om grunduppfattningen finns sedan tidigare.

Beträffande knytningen till de östeuropeiska länderna kan jag bara peka

på att det finns ett land i Västeuropa som har drabbats litet mindre av den kapitalistiska krisen än andra länder, nämligen Finland som har långsiktiga avtal och en mer utvecklad handel med länder med planekonomi. Det är rimligen en av förklaringarna till att man i stor utsträckning har kunnat hålla inflationen och arbetslösheten borta.

Anf. 52 RUNE ÅNGSTRÖM (fp) replik:

Herr talman! Jag gjorde mitt stillsamma påpekande endast i syfte att i någon mån ta ner Hans Petersson på jorden, när han så tvärsäkert skisserade hur man skulle lösa alla problem på det komplicerade område som han berörde.

Vi har haft all den expertis som finns tillgänglig, facken har varit inblandade i den process som legat till grund för de förslag som utarbetats, och man har sedan fattat politiska beslut. Det gäller denna industri generellt, och då tycker jag faktiskt att det är litet övermaga att presentera lösningar så tvärsäkert som Hans Petersson gjorde.

Med anledning av det exempel som Hans Petersson anförde då det gäller Finland vill jag bara framhålla att Finland under lång tid har haft en mycket svår arbetslöshet, som bl. a. har tagit sig uttryck i utvandring till Sverige, en utvandring som vi har haft anledning att välkomna utifrån egoistiska motiv. Den finländska arbetskraften har hjälpt till att lösa våra arbetskraftsproblem under brydsamma tider, men för Finland har avtappningen av den unga generationen varit rent förödande.

Det är först under det senaste året som Finland har fått någorlunda rätsida på sin ekonomi. Finland har t. ex. fortfarande en statsskuld som ligger skyhögt över den svenska.

Anf. 53 HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk) replik:

Herr talman! Tala inte om att stå på jorden! Vi försöker utifrån vår jordnära uppfattning analysera vad det är för hinder i samhället som gör att man i dag inte kan inleda den utveckling som faktiskt, herr Ångström, facken och flera av de politiska partierna ställer upp för. Jag talar nu om vad som händer kring Spännarhyttan. Det är en maktfråga, svårare är det inte. Man har lösningar på gång, man har förslag till åtgärder, men man hindras att genomföra dem därför att det är så bråttom att lägga ner.

Det är sant att Finland har haft problem under lång tid, men det är ju ingen hemlighet att under den senaste kapitalistiska krisen, en av de djupaste sedan 1930-talet, vänder finländsk arbetskraft tillbaka.

Den finska ekonomin har äntligen stabiliserat sig efter kriget, och det här är en utveckling som kommer att förstärkas för Finlands del. Utan att gå in på alltför många inre angelägenheter i den finska situationen kan jag ändå peka på hur de långsiktiga kontrakten och det utvecklade samarbetet med planekonomierna är en styrka i sådana här lägen.

Anf. 54 RUNE ÅNGSTRÖM (fp) replik:

Herr talman! Jag talade inte om Spännarhyttan och de problem som finns där, utan jag talade generellt om problemen inom näringen. Jag vill påpeka att det är problem som är mycket svårhanterliga inte bara för oss utan för alla länder i västvärlden och även i öst.

Vad beträffar att svenska industrimän var glada och belåtna när de återvände med kontrakt från länderna inom östblocket och mitt påpekande att det inte alla gånger klaffade med betalningen vill jag gärna höra en förklaring när det gäller ytterligare ett land, nämligen Nordkorea. Vi har haft mycket stora svårigheter att få in de fordringar vi har haft på det landet. Det är väl ett socialistiskt land – eller hur, Hans Petersson?

Tredje vice talmannen anmälde att Hans Petersson i Hallsthammar anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 55 HANS GUSTAFSSON (s):

Herr talman! Den offentliga sektorns tillväxt har av borgerliga företrädare länge beskrivits som en av de grundläggande orsakerna till de balansproblem vi har i vår ekonomi.

Det är naturligtvis riktigt att vi i ett längre perspektiv måste producera lika mycket som vi konsumerar. Gör vi inte det, måste vi antingen öka produktionen eller minska vår förbrukning.

Vilka möjligheter vi har att öka produktionen för att upprätthålla konsumtionen är inte ämnet för mina synpunkter här i dag. Det bör dock påpekas att det påstående som man ofta hör, att vi i Sverige lever över våra tillgångar, är minst sagt diskutabelt. Om vi hade förmågan att utnyttja våra tillgångar effektivt, så skulle tvärtom balans kunna uppnås. Det vore verkligen värt att pröva dessa möjligheter. Min avsikt är emellertid att närmast redovisa några synpunkter på den offentliga sektorn.

Det kan konstateras att antalet sysselsatta i alla industriländer minskar i varuproduktionen och ökar i de sektorer som producerar tjänster.

År 1974 var knappt 35 % av arbetstagarna i Amerika sysselsatta i varuproduktionen och 65 % i servicenäringarna. Vid samma tidpunkt var i Sverige 45 % av arbetstagarna sysselsatta i varuproduktionen och endast 55 % i serviceverksamhet. Även om statistiska jämförelser länder emellan alltid har sina begränsningar kan man vid ett studium av ett antal industriländer finna en likartad utveckling. Utvecklingen av tjänstesektorn är således icke anmärkningsvärd i Sverige i förhållande till andra industriländer.

Det är tydligen så, att arbetskraften inom varuproduktionen i de framgångsrika industriländerna ersätts med teknologi och kapital. De frigjorda resurserna används för medborgarnas service och omvårdnad.

Det förefaller inte nödvändigt att här försöka utreda varför det blir så. Det räcker med konstaterandet att det verkligen förhåller sig på detta sätt. Utvecklingen är ensartad. Man kan påstå att ju högre BNP-n är per capita,

desto fler är sysselsatta med att producera tjänster.

När det gäller tjänsteproduktionen går det emellertid att finna skillnader. Vissa länder väljer att låta en stor del av tjänsterna produceras av samhället, andra överlåter en större del åt privat tjänsteproduktion. Där den offentliga sektorn är liten – i vart fall mätt med våra mått – som t. ex. i USA, där den offentliga sektorn brukar anges vara hälften så stor som i Sverige, är det tydligen ändå inte så att medborgarna väljer att i nämnvärd grad efterfråga andra typer av tjänster än dem som produceras i samhällets regi.

Ser vi på t. ex. sjukvården, som är en tung del i vår offentliga verksamhet, finner vi att de siffror som jag förfogar över visar att den vid en viss tidpunkt tog i anspråk 8,3 % av BNP:n i USA mot 8,1 % här. De siffror jag sett på andra områden visar inte heller på någon avgörande skillnad.

Det tycks vara så, att vid ökad levnadsstandard efterfrågar alla medborgare i stort sett samma typer av tjänster. Skillnaderna mellan olika länder kommer snarare till uttryck i tjänsternas fördelning mellan medborgarna än i typen av tjänster. Till detta skall jag strax återkomma.

Men innan dess kan det finnas skäl att påpeka ytterligare en principiell skillnad. Hos oss är det så, att den offentliga tjänsteproduktionen i högre grad än på andra håll sker genom kommuner och landsting. Om detta förfarande har alltid rätt stor enighet i Sverige. Orsakerna till att vi valt denna metod är att vi anser att så många beslut som möjligt skall fattas så nära medborgarna som möjligt. Möjligen, men det är mera osäkert, kan den utvecklingen ha främjats av att ekonomiministrar och riksdagsledamöter ibland har tyckt att det varit bekvämare att överlåta finansieringsbekymren till kommunalmännen i stället för att ta dem själva. Alla inser nog att detta är en tes som är svår att belägga, även om regeringens sparplan ger stöd för misstanken, för där sparar staten genom att flytta över kostnader på kommunerna. Ett faktum är dock att kommunerna i Sverige har en större kompetens och en större verksamhet än på andra håll i världen. Mot den bakgrunden är det inte särskilt anmärkningsvärt att kommunalskatten stiger, eftersom kommunerna har lagfäst skyldighet att varje år skaffa löpande inkomster till sina löpande kostnader – något som ju inte staten behöver besvärmas av. Mot den bakgrunden blir ropen på lagfäst skattetak för kommunerna en smula orättvisa. Det vore kanske rimligare att införa kommunallagens bestämmelser i regeringsformen.

I TV-programmet Pejling i går kväll gjordes flera försök att förklara utvecklingen inom den kommunala sektorn. En professor trodde att den berodde på att staten tog upp källskatten, så att medborgarna inte visste vad de betalade i kommunalskatt. En industriminister trodde på kommunindelingsreformen. Men ingen snuddade vid den rimliga tanken att det faktiskt också kan bero på att medborgarna uppskattar de tjänster som kommunerna tillhandahåller och är beredda att betala deras pris.

Det är sannolikt så att i den kommunala verksamheten upplever medborgaren direkt värdet av de erbjudna tjänsterna och accepterar skyldigheten att betala för dem. Den som har litet egen erfarenhet av kommunal verksamhet upplever det som i hög grad orättvist när den beskrivs

som en verksamhet där kommunalmännen öser över medborgarna service och omvårdnad som de egentligen inte ville ha om de visste att den också skulle betalas.

I den debatt som nu förs brukar ofta som ett uttryck för att utvecklingen är ogynnsam eller omöjlig anföras att den offentliga sektorn tar i anspråk mer än 60 % av BNP. När det gäller den offentliga sektorn måste vi emellertid enligt min mening skilja mellan den del som består av överföringar och den som består av offentlig konsumtion. Vi skall då finna att av de offentliga utgifterna är ca hälften transfereringar, dvs. i realiteten privat konsumtion.

I stället för att säga att den offentliga sektorn tar i anspråk två tredjedelar av BNP och den privata en tredjedel kan man med rätta påstå att det förhåller sig alldeles precis tvärtom. Överföringarna är helt en fördelningspolitisk åtgärd.

Vill man analysera överföringarna ytterligare kan man också finna att det allmänna övertagit ansvar som eljest skulle åvilat företagen direkt. Ta ATP som exempel. Om inte en allmän pension ordnats genom samhällets försorg skulle företagen ändå tvingats härtill. Kostnaderna hade då inte blivit sociala utgifter som registrerats som offentliga utgifter. Flera sådana komponenter skall man finna om man ytterligare studerar transfereringarna.

Vi skall också notera att det under den senaste 15-årsperioden är transfereringarna som ökat kraftigt men att de ändå internationellt sett inte är särskilt höga. Deras andel av BNP har tredubblats, medan deras andel av den offentliga konsumtionen endast ökat med litet mer än en tredjedel.

Jag skall så gå över till att framföra några synpunkter på den offentliga konsumtionen som alltså inte utgör – som det ibland uttrycks – två tredjedelar av BNP utan en tredjedel. Statens andel av denna har i stort sett varit oförändrad under de senaste 15 åren. Det beror sannolikt inte på bättre hushållning utan på det faktum att det uppdragits åt kommuner och landsting att svara för utbyggnaden av den offentliga tjänsteproduktionen.

Utvecklingen inom den offentliga sektorn angrips allt oftare från olika håll, och den anses innebära en särskild fara för samhällsekonomin. I TV-programmet Pejling i går kväll tycktes budgetministern antyda att kommunerna också hade ansvaret för statens budgetunderskott.

Såvitt jag förstår bygger farhågorna för den offentliga konsumtionen på en felsyn. Det är i vart fall varken dyrare eller mer påfrestande för samhällsekonomin att bygga ut den offentliga sektorn än att bygga ut den privata. Ur den synpunkten kunde regeringen lika väl ha lagt en sparplan för den privata tjänsteproduktionen som för den offentliga. Den samhällsekonomiska kostnaden ligger i det resursutrymme som tas i anspråk för att producera tjänster – det må vara offentliga eller privata – och den alternativa användning denna resurs kunde få.

Som jag tidigare redovisat tycks det inte heller vara så att efterfrågan påverkas, och inriktningen av tjänsteproduktionen påverkas inte heller i nämnvärd grad. Vilket system man väljer är en fördelningspolitisk fråga. Vid en privatiserad tjänsteproduktion är det individens betalningsförmåga – eller

litet brutalt uttryckt plånboken – som bestämmer efterfrågan på tjänsterna. Vid en offentlig är det behovet av tjänsten som är avgörande. Bättre och enklare kan knappast skillnaden mellan olika fördelningpolitiska värderingar ges konkret uttryck. Det har alltid förvänat mig att det finns ekonomiministrar som ser med välbehag och utan oro på att en privat tandläkare etablerar sig, medan det, om samme tandläkare i stället tar anställning i folktandvården, anses vara en utomordentlig risk för samhällsekonomin. Det är naturligtvis inte så.

Problemet är ett annat och består i att vi inte har tillräckligt bra metoder för att åstadkomma en resursöverföring från den privata till den offentliga sektorn. Det nuvarande skattesystemet räcker inte till för att täcka den offentliga sektorns behov av inkomster på ett tillfredsställande sätt. Benägenheten att betala skatt ökar inte i samma grad som önskemålen om service och omvårdnad.

Marginalskatterna blir för höga för dem som betalar skatt och för låga för dem som kan dra sig undan. Med det nuvarande skattesystemet kommer vi inte att ha möjligheter att ta in de inkomster som i framtiden behövs. En expanderande offentlig sektor kräver en ny skattepolitik för sin finansiering.

Det finns anledning anta att samhällsekonomin kommer att vara ansträngd ett bra tag framöver. I längden kan vi inte hantera ett budgetunderskott på 10–12 % av BNP. Det råder nog inga delade meningar om att det bästa sättet att närma sig en balans är att åstadkomma en ökad industriproduktion och i den en ökad sysselsättning. Men det är få som vet hur det skall gå till att uppnå den. Och även om vi visste det och åtgärderna vore politiskt och fackligt möjliga, skulle det ta avsevärd tid att nå balans den vägen.

Det återstår då två möjligheter. Den ena innebär att utgifterna hålles tillbaka, den andra att statens inkomster ökar. En kombination av bådadera är också tänkbar. I det rådande läget kan vi nog alla vara överens om följande:

att det inte nu finns utrymme för några nya kostnadskrävande reformer som inte är ytterst starkt socialt motiverade.

att vi verkligen måste anstränga oss för att uppnå en hög effektivitet i den offentliga sektorn samt

att vi nog måste pröva den alternativa användningen av våra nuvarande resurser.

Vi har haft en kraftig utbyggnad av den offentliga sektorn. Det är inte särskilt upprörande, om vi nu under några år måste ta något kortare steg på den vägen. Men kanske inte ens dessa åtgärder räcker för att uppnå en rimlig balans. Vad gör vi då?

Jag är för egen del tveksam till att gå längre än så, att verkligen vrida klockan tillbaka. Jag är det av följande skäl:

1. En minskad offentlig sektor kommer i vart fall de närmaste åren att leda till stora svårigheter att upprätthålla en acceptabel sysselsättningspolitik. Vi kommer att få svårt nog ändå.

2. En krympning av den offentliga sektorn kommer icke att leda till en

industriell expansion, som det ofta görs gällande. Den erfarenhet som kan inhämtas från länder som prövat den metoden visar att det i stället leder till en parallell krympning av både den offentliga och den privata sektorn. Thatcherregeringens nedskärning av den offentliga sektorn har inte skapat några nya jobb, utan i stället ökad arbetslöshet. Och det är inte endast de anställda i den offentliga sektorn som drabbas. Engelska TUC, som motsvarar LO och TCO hos oss, har räknat ut att regeringens nedskärningsprogram hotar 400 000 jobb, varav hälften inom den privata sektorn.

3. En krympning av den offentliga sektorn leder till en försämrad fördelningspolitik. Det har gått åt mycken kraft för att bygga upp den svenska välfärden. Den skall inte försämrats eller äventyras för att vi har några dåliga år i vår ekonomi.

Nå, kan vän av ordning säga, det är gott och väl, men vad gör vi då för att åstadkomma erforderlig balans, om de antydda åtgärderna inte räcker?

Till att börja med vill jag säga att jag inte tycker att det vore någon större olycka, om vi några år finge klara oss med vår nuvarande privata konsumtion. Det finns fortfarande de som har det svårt, men knappast några, för att inte säga inga, av dem kan nås genom lönepåslag utan endast genom den offentliga verksamheten.

Vi måste vidare tillsammans med de fackliga organisationerna nå fram till en inkomstpolic som är till gagn för näringsliv och samhälle.

Vi har en besvärlig ekonomisk situation därför att vi och många med oss är inne i en bekymmersam omställningsperiod. Men det finns skäl att tro att vi inte har sämre utan kanske bättre möjligheter än andra att anpassa oss till detta nya läge.

Det kan inte vara så att alla de omständigheter, som gjort detta lilla land här uppe i norr till ett av världens rikaste länder och till det land som har den bästa socialpolitiska fördelningen och den största tryggheten, har försvunnit över en natt. Det mesta finns säkert kvar och måste ges ny livskraft och vitalitet, om vi skall ta oss ur svårigheterna på ett anständigt sätt.

Det har sagts att det sparpaket som regeringen lagt fram inte innebär någon slutgiltig lösning på våra ekonomiska balansproblem, men att det är ett första steg på rätt väg. Det kan väntas fler steg på den vägen, sägs det. Det är i så fall att beklaga, för det är sannolikare att det är ett steg på fel väg som blir värre när det följs av flera. Det innebär att den totala aktiviteten i samhället sänks. Vi kommer att anpassa även produktionen nedåt.

Det är en myt att den offentliga sektorns utbyggnad är ett hinder för en industriell expansion. Arbetskraften finns. Det står 300 000–400 000 personer till förfogande. Det är ingen brist på likvida medel för företag som vill investera.

Låt oss angripa problemen där de finns och inte tro oss visa handlingskraft genom att angripa fel problem.

Det sägs: Vi måste acceptera litet sämre fördelningspolitik, litet större arbetslöshet, ge litet mer av incitament till duktigt folk genom skattesänkningar osv. för att komma ur krisen.

Det samhälle som fordrar mera orättvisor för att fungera är inget bra

samhälle och inte särskilt mycket att bevara. Jag tror emellertid att ni har fel. Jag tror på en rättvis framtid. Vi kan klara problemen även denna gång, om vi lägger manken till. Men att urholka välfärden och öka orättvisorna är ingen nödvändig och ingen acceptabel väg ut ur svårigheterna.

Herr talman! Jag sade nyss att vi skall angripa problemen där de finns. Men vår ekonomiska kris är i hög grad en parlamentarisk kris. Vårt valsystem, vår författning och den historiska utvecklingen har skapat en parlamentarisk situation som inte ger underlag för att den handlingskraft och långsiktighet som behövs hos regeringsmakten i en svår tid skall kunna skapas.

Vi tar oss inte ur svårigheterna på ett för medborgarna acceptabelt sätt med den nuvarande parlamentariska situationen. Väljarna bör få tillfälle att i nyval skapa det parlamentariska underlag som behövs för att det skall kunna föras en fast och konsekvent politik.

Det instrument författningen anvisar för att uppnå detta är förtroendekomröstning. Vårt krav på misstroendekomröstning är därför konsekvent och i författningens anda. Det finns nu möjlighet att skapa en bättre parlamentarisk situation i landet. Det stämmer i hög grad med medborgarnas önskan att vi kommer till rätta med den parlamentariska och politiska kris som vi har och som vi kan göra någonting åt. De som har samma uppfattning har nu möjlighet att vara med och åstadkomma detta. Det skulle uppskattas i vida kretsar.

Anf. 56 BO LUNDGREN (m):

Herr talman! Jag noterade att Hans Gustafsson var tveksam om påståendet att vi lever över våra tillgångar egentligen är korrekt. Han menade i stället att vi genom att bättre utnyttja de resurser som vi har skulle kunna öka tillgångarna. Jag håller helt och hållet med honom. Ett av instrumenten härför borde rimligen vara ett bättre skattesystem. Förutom att Hans Gustafsson sade att vi behöver ett bättre skattesystem och en bättre näringspolitik och att vi inte skall skälla på grund av den offentliga sektorns expansion var det inte mycket konkret som han hade att komma med. Det skulle ha varit mer intressant att höra vilken skattepolitik och näringspolitik som socialdemokraterna vill föra.

Herr talman! Sedan den borgerliga trepartiregeringen övertog regeringsansvaret hösten 1976 har mycket skett på skatteområdet. Den statliga inkomstkatteskalan har inflationsskyddats, så att inte inflationen, som tidigare, kan smyghöja skatten. Marginalskatten har i vissa inkomstlägen stegvis sänkts med upp till drygt tio procentenheter. Det statliga skattetrycket har under denna tid minskat.

En hel del återstår emellertid att göra för att återge det svenska skattesystemet en sådan utformning att det bidrar till och inte motverkar samhällsekonomisk balans.

Det, enligt min mening, mest angelägna är att sänka de ännu alltför höga skatterna på löneökningar, marginalskatterna, så att det verkligen lönar sig att arbeta. Eftersom det inte gör det i dag uppstår många problem i samhället och samhällsökonomin och därmed för de enskilda medborgarna.

Vi får mindre arbetsvilja och mindre lust att satsa på nyföretagande. Detta leder bl. a. till en ökad efterfrågan på deltidarbete och ett stort intresse för delpension, vilket naturligtvis inte ökar utbudet av arbetskraft. Givetvis leder minskad arbetslust också till minskad ekonomisk tillväxt, något som i första hand drabbar de sämst ställda i samhället, bl. a. därför att resurserna för den offentliga sektorn blir begränsade.

Den s. k. dolda sektorn ökar kraftigt. Internationella undersökningar har gett vid handen att i många ekonomier anses den oredovisade andelen av inkomster genom s. k. svart arbete vara i storleksordningen 5–10 % av bruttonationalprodukten. Om man antar att det för Sveriges del snarast rör sig om drygt 10 %, skulle det innebära att i dag mer än 50 miljarder undantas från beskattning.

Genom höga marginalskatter ökar lönekostnaderna snabbare med inflation som följd. Detta har lett till att skatteomläggningar har måst genomföras under så gott som varje år under hela 1970-talet. Dessa skatteomläggningar finansierades, som man sade under socialdemokratisk tid, genom höjda arbetsgivaravgifter, vilket ytterligare ökade lönekostnaderna och därmed försvårade för den svenska exporten. Omläggningarna var också så utformade att progressionen de facto skärptes.

De senaste åren har många i Sverige, inte minst massmedia, med stor indignation anmärkt på de höga skatter som lett till att Björn Borg och Ingemar Stenmark valt att bosätta sig utomlands. Indignationen över skattesystemet borde vara minst lika stor, om inte större, med tanke på den uppenbara risken att många av våra bästa vetenskapsmän, ingenjörer och ekonomer lämnar Sverige för att verka där skattesystemet är rimligare utformat. På så vis kan marginalskatterna också indirekt leda till svårigheter när det gäller att hålla uppe produktionen och därmed tillväxten.

De höga marginalskatterna har också lett till flera skendebatter. Låt mig som exempel ta den s. k. avdragsdebatten och debatten om den, enligt vissa, låga viljan till skogsavverkningar.

Det anses på sina håll att vårt största skatteproblem är de ökande avdragen hos olika inkomsttagare. Man hänvisar då bl. a. till att högre inkomsttagare, med högre marginalskatt, får ett större "utbyte" av sina avdrag än lägre inkomsttagare. Men detta är ju en automatisk följd av den höga progressionen i skattesystemet. Med en lägre marginalskatt blir naturligtvis intresset för att göra avdrag för avdragets egen skull betydligt mindre, och skillnaden mellan olika inkomsttagare i fråga om värdet på avdragen utjämnas.

För de enskilda skogsägarna är naturligtvis marginalskatterna av stor betydelse när man bedömer huruvida en avverkning bör göras eller inte. Om man har inkomst av jordbruk eller annat förvärvsarbete i botten finner man att de skogsinkomster man kan få drabbas av så hög marginalskatt att mycket litet blir kvar av en avverkning i netto. I stället för att se detta som ett marginalskatteproblem och därmed försöka angripa orsakerna, föreslår man i debatten avverkningstvång eller olika former av tillväxtbeskattning.

Trots alla dessa argument, som talar för att vi verkligen behöver en rejäl marginalskattesänkning, finns det fortfarande de som i den allmänna

debatten talar om att man inte skall prioritera en sådan skattepolitisk åtgärd. Jag kan för min del tänka mig två skäl till en sådan inställning.

För det första söker naturligtvis den politiska oppositionen utnyttja krontalseffekterna av en marginalskautesänkning för sin politiska propaganda. Självfallet är det så att om man sänker marginalskautesna för de inkomsttagare för vilka de är ett problem kommer högre inkomsttagare att få större skattesänkning i kronor räknat än lägre inkomsttagare. Samma förhållande gällde självfallet när socialdemokraterna genomförde sina s. k. skattereformer.

Men vad oppositionen naturligtvis inte talar om är det faktum att om sänkta marginalskautesna bidrar till ekonomisk balans och leder till en ökad tillväxt i samhällsekonomin, är det de lägsta inkomsttagarna som vinner mest på det. Det är ju tillväxten som hittills betalat och även i fortsättning kommer att betala den höga standarden i vårt land.

Det andra skälet till att man inte prioriterar marginalskautesänksningar kan vara att man hävdar att staten i dag inte har råd att gå miste om de inkomster man får med nuvarande skattesystem och nuvarande marginalskautesna. Det har i debatten under senare tid hävdats att vi måste vänta till dess samhällsekonomin är i balans innan vi kan sänka marginalskautesna.

Sanningen är tvärtom den att vi för att uppnå samhällsekonomska balans måste sänka marginalskautesna till en rimlig nivå.

Jag kan instämma i uppfattningen att vårt nuvarande konjunkturläge och vårt stora budgetunderskott kanske inte medger en radikal marginalskautesänkning utan att man kompenserar statskassan för inkomstbortfallet. Men det kan ske på samma sätt som majoriteten i 1972 års skatteutredning anvisade – genom indirekta skatter.

Herr talman! De två alternativ som i så fall i första hand står till buds är skärpningar av mervärdeskautesna eller skärpningar av arbetsgivaravgifterna. Den senare vägen användes, med känt negativt resultat, av socialdemokraterna under första hälften av 1970-talet.

När det gäller att välja vilken form av skattehöjning som man bör använda för att kompensera ett inkomstbortfall till följd av en rejäl marginalskautesänkning måste man först och främst komma ihåg att man aldrig kan ta pengar ur luften, dvs. att en skattehöjning, vilken form den än har, måste betalas av oss alla medborgare i Sverige. Om man skärper arbetsgivaravgiften och den inte avräknas från eventuella löneökningar kommer det att leda till ökade priser och sämre exportmöjligheter. Om arbetsgivaravgiftsökningen däremot avräknas från kommande löneökningar innebär det ju för inkomsttagarna lägre löneökningar och för stat och kommun minskade skatteinkomster. Detta innebär naturligtvis risk för skattehöjningar från kommunernas sida, och det innebär dessutom att för de lägsta inkomsttagarna, som ju fått behålla mest av en löneökning efter skatt, gör den största förlusten i den uteblivna löneökningen.

Herr talman! Oavsett om vi höjer mervärdeskautesna eller arbetsgivaravgifter är det ändå vi alla som får betala skattehöjningen. I valet mellan mervärdeskautesna och arbetsgivaravgift talar mycket för att mervärdeskautesna

bör användas för att kompensera inkomstbortfall till följd av en marginalskattesänkning. Låt mig ge några skäl till det.

Mervärdeskatten lyfts, till skillnad från arbetsgivaravgifterna, av vid export av varor från Sverige och belastar importen till Sverige. För var handelsbalans är alltså mervärdeskatten klart att föredra.

Mervärdeskatten är sparsvänlig. Den som väljer att spara en inkomst i stället för att konsumera den behöver självfallet inte heller betala någon mervärdeskatt.

Mervärdeskatten är en skatt som måste betalas även av dem som har s. k. svarta inkomster. Eftersom skatten tas ut vid köp av en vara, gör det detsamma vilken inkomstkälla pengarna har kommit ifrån och om inkomstkällan har beskattats eller inte. Momsen måste ändå alltid betalas.

Herr talman! Låt mig mot denna bakgrund snabbt skissera ett förslag till en rejäl omläggning av skattesystemet med sänkning av de direkta inkomstskattorna och höjning av mervärdeskatten, som samtidigt bör differentieras. Omläggningen skulle innebära att man sätter en högsta marginalskatt på 50 % för inkomsttagare med upp till drygt 90 000 kr. i årsinkomst och ett totalt marginalskattetak för alla på 70 %. Detta skulle leda till ett inkomstbortfall för staten på i storleksordningen 3–4 miljarder kronor, inte mer. Den helt övervägande delen av inkomstbortfallet kommer av sänkning-
en till 50 % och inte av sänkningen i de högre inkomstklasserna.

För att kompensera statskassan för detta inkomstbortfall kan mervärdeskatten höjas. I samband med denna höjning bör man överväga att differentiera mervärdeskatten på så vis att man avskaffar mervärdeskatten på baslivsmedel, bibehåller en "mellanskatteklass" på flertalet varor och slutligen inför en tredje, högre skatteklass för vissa kapitalvaror. Dessa senare varor torde ofta ha en hög importandel, varför skärpningen av mervärdeskatten i sig kan bidra till en förbättrad handelsbalans.

Genom avskaffandet av moms på baslivsmedel ger man utrymme för att samtidigt avskaffa livsmedelssubventionerna utom för mjölk. Här är subventionen nämligen så hög att det skulle ge orimliga effekter att med en gång avskaffa subventioneringen.

För att undvika orimliga krontalseffekter när det gäller marginalskattesänkningar av denna storleksordning bör man genom överläggningar med löntagarorganisationerna sträva efter reduceringar av bruttolönerna för berörda inkomsttagare, så att rimliga skattesänkningar erhålls. Genom denna reducering av bruttolönerna minskar självfallet också lönekostnaderna för näringslivet.

Herr talman! I debatten har ofta hävdats att det är mer eller mindre omöjligt att differentiera mervärdeskatten. Det är emellertid rimligt, menar jag, att genomföra en differentiering om man ytterligare skall skärpa momsens. Det finns många utländska exempel på differentiering – både positiva och negativa. Motståndare hänvisar ofta till Belgien, där just den differentierade mervärdeskatten har uppfattats som problematisk att administrera. Vad som har inträffat i Belgien är att man har haft fyra skattesatser och att man ofta har ändrat reglerna för vilka varugrupper som skall ingå i de

olika skattesatserna. Genom enkla, lätt tillämpade regler kommer en differentiering av momsen att kunna klaras på ett tillfredsställande sätt i vårt land.

Det kan också finnas anledning att i samband med genomförandet av en så omfattande skattereform under ett eller två år ytterligare intensifiera deklara-tionsgranskningen och kontrollera detta i syfte att sätta ytterligare press på de människor som i dag har s. k. svarta inkomster. Dels lönar det sig genom marginalskattesänkningarna bättre att redovisa sin inkomst, dels ökar naturligtvis risken för upptäckt genom en skärpt kontroll.

Herr talman! Det svenska marknadsekonomiska systemet har visat sig vara utomordentligt för att ge vårt land ett högt välstånd. Förutsättningen för att marknadsekonomin skall fortsätta att göra det är naturligtvis att man utgår från den drivkraft som måste till – bl. a. rätten att få en rimlig ersättning för sitt arbete och sina initiativ. Genom att det återigen blir lönande att arbeta, att ta initiativ och att satsa på nyföretagande samt att spara får många människor i vårt land tillbaka framtidstron och lusten att arbeta, att satsa på någonting nytt – nyföretagande och annat. På det viset kommer vi lättare i ekonomisk balans med betydligt större möjligheter att för framtiden slå vakt om vårt välstånd och att hjälpa eftersatta grupper.

Anf. 57 OLLE GÖRANSSON (s):

Herr talman! Att många i vårt land ännu inte har klart för sig att den snabba expansionen i Mellansverige och Västmanland för länge sedan upphört är kanske inte så märkligt, eftersom information av det slaget har mycket svårt att tränga igenom. Men att det fortfarande skulle finnas folk inom kanslihuset och regeringen som inte uppmärksammat vad som inträffat tycker jag är förvånansvärt. Man kan fråga sig hur denna föråldrade kunskap om länets situation egentligen påverkar utformningen av dagspolitiken. Tydligt är det så att det är denna föråldrade syn på Västmanlands län som legat till grund för industriministerns uttalanden vid de diskussioner och uppvaktningar som har förekommit angående Surahammar och Spännarhyttan.

Visst finns det i länet en industrisektor som utvecklar sig. Företagen är inte många, men det finns ett antal företag. Det är Wirsbo Bruks AB, det är Seco Tools AB och det är ASEA. Även om det senare företaget har haft långvariga bekymmer till följd av bristen på energipolitik från den borgerliga regeringens sida är det stora bekymret för dagen Surahammars Bruks AB och dess planer på att lägga ned sin metallurgi. Att företaget kommit fram till detta ställningstagande kan man i och för sig inte klandra vare sig företaget eller ägaren, ASEA, för. Man får nog säga att ASEA-koncernen och Surahammars Bruks AB har gjort det som man rimligen kan begära för att finna en annan lösning. De har lagt ned ett mycket omfattande arbete på att hitta möjligheter till samverkan med andra svenska stålföretag, men alla strävanden har hittills varit förgäves.

Men vad som är märkligt är den stora passiviteten från statens sida. Industriministern har uppvaktats från alla tänkbara håll. Det har varit lokala

och centrala fackliga organisationer, kommunerna, länsstyrelserna m. fl. som har låtit höra av sig, men också enskilda företag har skrivit till industriministern och uttryckt sin oro inför den svenska specialstålsindustrins framtida försörjning med råjärn. Man har vädjat om olika initiativ, t. ex. en enmansutredare eller en opartisk ordförande som skulle leda förhandlingarna mellan företagen. Men ingenting har gjorts. Departementschefen har inskränkt sig till att låta en tjänsteman kontakta företagen och fråga om dessa hade intresse av att gå in som delägare i metallurgin. Svaret har blivit nej. Därefter har industriministern låtit meddela att det inte finns kommersiellt intresse för en samverkan. Det material som han grundade sitt ställningstagande på är icke offentliga minnesanteckningar, som vederbörande tjänsteman har gjort.

Skrotförsörjningssituationen har varit en nyckelfråga i detta sammanhang. Här har en särskild utredningsman på industriministerns uppdrag kartlagt situationen och redovisat sitt uppdrag till industridepartementet, varefter hela materialet har hemligstämplats.

Man kan ifrågasätta rimligheten i att en avgörande fråga för svensk specialstålsindustri framtid men också framtiden för 700 anställda i Spännarhyttan och Surahammar skall avgöras på ett underlag som inte görs tillgängligt för en bredare debatt. I en tid då alla – även de borgerliga ledamöterna – bekänner sig till ökad insyn, öppenhet och demokratisering betraktar jag detta industriministerns tillvägagångssätt som obegripligt.

I dag på förmiddagen gjorde vi, representanter för de fem riksdagspartierna i Västmanland, en uppvaktning hos industriminister Åsling. I den skrivelse som vi gemensamt överlämnade konstaterade vi att en nedläggning av masugnen, sinterverket och gruvan i Norberg samt merparten av stålverket i Surahammar skulle få utomordentligt svåra konsekvenser för de berörda orterna och hela regionen. Bortfallet av arbetstillfällena skulle drabba också en lång rad av underleverantörer och serviceföretag i länet och dess omnejd.

Nedläggningarna innebär vidare att en försörjningskälla för andra svenska stålindustrier försvinner. Inhemsk produktion kommer med all sannolikhet att ersättas med import, som av många bedömare anses bli såväl dyrare som osäkrare.

Samtliga de berörda fackliga organisationerna har i brev till industriministern begärt en genomgripande utredning av de aktuella förhållandena innan beskedet om nedläggningarna lämnas. Enligt de informationer som vi har fått från fackföreningarna har en sådan samlad utredning ännu inte gjorts.

Vi som företräder Västmanlands län i riksdagen hemställde att det erforderliga beslutsunderlaget nu snarast skall plockas fram ur hemligskåpet och redovisas. Fackförbundens skrivelser till Nils Åsling av den 17 september 1980 redovisade vilka utredningsaktiviteter som krävs. Jag måste säga att jag ställer mig helt bakom de krav som de olika fackförbunden ställt. I utredningen bör också ingå en utvärdering av det nya utvecklingsalternativ som företaget på fackligt initiativ gjort en preliminär beräkning av, det s. k.

nollalternativet.

I avvaktan på att det här materialet tas fram och resultaten övervägs bör det vara självfallet att man inte fattar något beslut om nedläggning. Jag utgår från att Nils Åsling, efter uppvaktningen från alla i riksdagen representerade partier från länet, i samverkan med Surahammars ägare ASEA verkar för att något beslut inte fattas.

Tiden är mycket knapp. De centrala MBL-förhandlingarna inleddes redan i dag, och det formella nedläggningsbeslutet kan komma senare i dag eller i morgon.

Vad kommer att ske om ett beslut om nedläggning av metallurgin blir verklighet? Ja, det är svårt att säga. Att döma av industriministerns benägenhet att skjuta ASEA framför sig när det gäller erforderliga insatser har han för avsikt att så långt som möjligt undvika att staten engagerar sig. Detta kan jag inte acceptera.

I ett fall som detta krävs statlig medverkan. Inte ens en storkoncern och ett multinationellt företag som ASEA kan klara allt på egen hand, även om man med all rätt kan kräva att ASEA fortsätter att ta sitt sociala ansvar för de anställda. Men man kan alltså inte kräva att ASEA ensamt skall klara av specialstålsindustrins framtid i vårt land.

När vi diskuterat frågan om misstroendevotum mot regeringen Fälldin, har det för oss socialdemokratiska riksdagsmän i Västmanland inte varit svårt att instämma i detta krav – med hänsyn till industriministerns nonchalans och brist på engagemang för svensk specialstålsindustris fortlevnad och för sysselsättningen för många hundra människor i Norberg och Surahammar.

Industriministern sade i eftermiddags i ett inlägg att han inte ville ge de anställda några illusioner. Det är nog ingen i den socialdemokratiska gruppen som väntat sig att han skulle göra några stordåd när det gäller Spännarhyttan eller Surahammar. Det enda vi begärt är att vi skall få ett rådrum för fortsatt utredning av frågan om det verkligen är vettigt att lägga ned metallurgin i Surahammar och i Västmanland i övrigt.

Efter en alltför lång väntan på besked från regeringen om de mindre handelsstålverkens struktur och framtid har nu Hallstahammars AB en utredning på gång om sin framtid. Man kan redan nu skönja kommande personalinskränkningar.

Får vi i den proposition om stålindustrin som skall framläggas senare i höst veta något mer om vad industriministern tänker om de mindre handelsstålverkens framtid? Får vi där veta något mer av honom om vilken politik som kommer att föras när det gäller specialstålsindustrin? Får vi kanske där en förklaring till att SSAB inte vill leverera flytande råjärn till Surahammars Bruk, ett alternativ som skulle ha möjliggjort fortsatt drift vid stålverket i Surahammar?

Vad är det nu vi kräver för att vrida utvecklingen i Västmanland in i positivare banor? Ja, förutom att vi får en regering som tror på framtiden och som för en politik som innebär engagemang och insatser för framtiden skulle man på en rad områden kunna vända den negativa utveckling som är på gång

Nr 8

Onsdagen den
15 oktober 1980

---

*Allmänpolitisk
debatt*

i industrilänet Västmanland.

Vi måste få fram ersättningsverksamhet med anledning av nedläggningen av F 1. Vi måste se till att det flygmotorunderhåll som sker i Arboga tryggas för framtiden. Vi vet nämligen att ingen av de övriga orter som kräver att få ta hand om detta underhåll kan uppvisa lika starka regionalpolitiska skäl som Arboga.

Vi måste vidareutveckla högskolan i Västerås. Av den satsning som skulle ske på de nya högskoleorterna har vi ännu inte sett några resultat där hemma. Men att intresset för fortbildning är stort inte minst bland de yrkesverksamma har vi kunnat konstatera. En väl fungerande högskola kan bli en vitamininjektion i våra bygder, och detta kan inte på något sätt ersättas av en verksamhet vid de stora universiteten.

Vi behöver en fortsatt satsning på kommunikationerna. Den satsning som i början av 1970-talet gjordes på Mälardelen var en riktig investering. Nu behöver det ske en fortsatt förbättring – bl. a. behöver slussarna i Södertälje förnyas. Vi behöver ett trafikledningssystem för Mälaren och för Stockholmsområdet. Det är en angelägen insats.

Vi behöver snabbtåg runt Mälaren, något som vi tidigare pläderat för. Detta är emellertid målsättning på litet längre sikt. Närmast måste SJ:s resurser förbättras, så att man åtminstone kan klara trafiken med den snabbhet som förutses i tidtabellerna.

För några dagar sedan fick vi veta att medan 10 000 jobb har flyttats ut i landet genom utlokalisering av statliga verk har antalet sådana jobb i Stockholm ändå ökat med 30 000. Till Västmanland har vi hittills inte fått någon utlokalisering av statlig verksamhet. Vår situation i dag gör att vi måste få del av tillväxten i den statliga sektorn – i första hand genom att jobb flyttas i samband med decentralisering men också vid tillkomsten av nya verksamheter.

Herr talman! Även om den borgerliga regeringen har kört landets ekonomi i botten och vi socialdemokrater inte längre har något förtroende för dess sätt att föra landets politik, finns det utrymme för aktiviteter – om regeringen har en vilja till det – som klart skulle kunna förbättra Västmanlands situation.

Anf. 58 MARGOT HÅKANSSON (fp):

Herr talman! Vi upplever onekligen en rad ovanliga och drastiska politiska händelser och utspel under år 1980. En urtima riksdag har sammankallats och behandlat vad som har förelagts den. Nu är det dags för nästa uppträde av den samlade oppositionen.

I dag har Olof Palme aviserat ett misstroendevotum mot regeringen. Är det av omsorg om landets väl eller är det partitaktik? Jag tror att det tyvärr snarare är det sistnämnda som vägleder oppositionen i dess metodval.

Två förlorade val – 1976 och 1979 – har satt stora och besvärliga spår hos socialdemokraterna. Nu kräver man regeringens avgång, även om man därmed ger avkall på parlamentarismens princip, att regeringen skall ha riksdagens förtroende eller åtminstone tolereras av den. Även om ett

mandats övervikt inte är mycket, har regeringen dock riksdagens förtroende – det är viktigt att slå fast detta förhållande.

Insikten om att vi levt över våra tillgångar både privat och offentligt är betydligt större ute hos den breda allmänheten än hos oppositionens ledning. Dvs. insikten finns säkert också hos oppositionen, men man avvisar kategoriskt alla förslag i den sparplan regeringen nu lagt fram. Det gör man givetvis av partitaktiska skäl. Inte kan något klokt eller ens acceptabelt komma från en borgerlig regering, säger man från oppositionen. Regeringens förslag är alltså utdömda på förhand.

För partier som under en lång följd av år kunnat lova sina väljare nya reformer och ökad reallön är det mödosamt att nu tala om nedskärningar, omprövningar av bidrag och sänkt reallön. Det verkar som om en del politiker på något sätt skäms för de åtgärder som måste vidtagas och inte riktigt i klartext vill tala om hur nödvändiga åtgärderna är, om vi över huvud taget skall få något välstånd att fördela i framtiden.

Men gör vi inte det och inte gemensamt försöker få Sveriges ekonomi på fötter igen, kommer framtiden att sluta i ekonomiskt kaos. Hur det skall gå till att få alla att ta sitt ansvar är svårt att ge något entydigt recept på. Regeringspartierna, oppositionen och parterna på arbetsmarknaden måste dock tillsammans besinna sitt ansvar och genomföra inte bara den sparplan som nu lagts fram utan också en fortsättning på sparprogrammet under 1980-talet, oavsett hur den regering som vi får i framtiden kommer att se ut. Den offentliga utgiftsökningen måste bromsas upp. På 1940-talet var de offentliga utgifterna ungefär 10 % av bruttonationalprodukten – i dag är de mer än 60 %.

Vi har under 1970-talet haft en BNP-ökning med 1,6 % medan de offentliga utgifterna har ökat med 6,5 % per år. Fortsätter denna utveckling blir den offentliga sektorn ett hot mot sysselsättning och välfärd. Det kommer heller inte att finnas några pengar att förhandla om för arbetsmarknadens parter.

Den kommunala utgiftsökningen får inte bli mer än 1 % under 1980-talet, och därför är det viktigt att staten inte ålägger kommunerna nya åtaganden. Men kommunerna måste också visa återhållsamhet i sin planering. Detta gäller inte minst landstingen, som står för en brant stigande kurva när det gäller utgiftsökningar. Ansvarsfördelningen borde vara klarare mellan staten och kommunerna, så att man inte i så stor utsträckning som nu skyller skattechöjningarna på orsaker utanför det egna ansvarsområdet. Jag är helt säker på att det inom alla förvaltningar finns möjligheter att spara och utnyttja resurserna på ett bättre sätt. Vi har alltför länge levt i en sorts tro att våra resurser är outtömliga och att alla förvaltningar, myndigheter och organisationer ständigt kan växa och öka sin bit av den gemensamma kakan.

Nu är det oerhört viktigt att ta vara på all den kunskap och tekniska utveckling som vi har i Sverige och satsa på de sektorer inom industrin som är utvecklingsbara och lönsamma. Vi har ingen möjlighet att fortsätta med en industripolitik som öser in miljard efter miljard i företag och industrisektorer

Nr 8

Onsdagen den
15 oktober 1980

---

*Allmänpolitisk
debatt*

Onsdagen den
15 oktober 1980

*Allmänpolitisk
debatt*

som är olönsamma både i dag och inför framtiden.

Men då ställs vi som riksdagspolitiker på hårda prov. Skall bypolitiken eller omsorgen om den egna landsändan få ta sig sådana uttryck att en satsning på ej utvecklingsbara industrigrenar sker i alltför stor utsträckning?

Blekinge behöver förvisso alla de insatser som vi riksdagsledamöter från länet kan åstadkomma. Länet har stora problem eftersom det har 10 % fler sysselsatta inom tillverkningsindustrin än vad riket i genomsnitt har. På grund av företagsstrukturen i länet – där finns industrier som Volvo, L M Ericsson, varvsindustrin och Uddcomb – kommer konjunkturnedgången att slå hårdare i vårt län. Av länets produktion går 65 % på export, och vi är därmed beroende av utlandsmarknaden.

Vi behöver i Blekinge en mer differentierad industri och mer av högre utbildning. Vi är i stort behov av att få del av statlig verksamhet när sådan planeras och placeras. Det behövs ett företagsvänligt klimat också i vårt län, en satsning på forskning och utveckling. Och hela landet behöver få ett rimligt skattetryck som gör det intressant för människorna att arbeta och en skola som sätter kunskaperna i centrum. Det måste löna sig att arbeta, sade vi i folkpartiet för några år sedan. Det är ett budskap som står sig och som de flesta människor kan ställa sig bakom.

Insatserna för våra olika län får dock inte ske till priset av ödeläggandet av en samlad syn på industri- och näringspolitik, som kan ge oss möjlighet att återerövra förlorade marknadsandelar och skapa förutsättningar för en sund ekonomisk politik.

Herr talman! Jag tror att det är viktigt att påminna om att trots sparprogram och andra problem och svårigheter som möter oss är vi en oerhört gynnad nation. Vi lever i en demokrati där vi i tal och skrift har frihet att framföra vad vi tycker och tänker. Vi har ett demokratiskt styrelseskick. Hur många länder i världen har det? Ekonomiskt kommer vi fortfarande att höra till världens rikaste länder, och Sverige har också lyckats med att åstadkomma en långtgående rättvis inkomstfördelning. Vi är förskonade från stora naturkatastrofer, krig och hungersnöd. Under de tio minuter som jag har talat här har tusentals människor, våra medmänniskor, dött av svält, tortyr och våld av olika slag. Det är som om många av oss har blivit hemmablinda och vägrar att se hur det ser ut i stora delar av vår omvärld. Det skulle kanhända inte skada om vi tog bort våra skyggglappar och försökte värdesätta och ta vara på allt det som vi gemensamt har byggt upp. Då kommer Sverige säkert på fötter igen. Med glädje, arbetslust, framtidstro och gemenskap kan mycket förändras.

Låt oss alla samarbeta och inte motarbeta varandra för att kunna åstadkomma den förändringen i Sverige. Då måste givetvis bördorna bäras av alla efter bärkraft, och det arbetar folkpartiet i riksdag och regering för att förverkliga.

Gemenskap och ansvar för varandra behöver vi mer av i samhället. Är vi beredda att ta det ansvaret? I folkpartiet tror vi att vi behöver mycket av den nya gemenskapen, inte minst när det kärvar något i ekonomin.

Anf. 59 SVEN HENRICSSON (vpk):

Herr talman! Metoden att klara krisen genom "näringslivets främjande" och genom olika former av subventioner från skattebetalarna är inte ny. Redan 1879 fick sågverksägarna i Sundsvall 3 milj. kr. av staten för att priset på sågtimmer hade sjunkit. Då liksom nu för tiden motiverades bidraget – 3 miljoner var ett enormt belopp i dåtidens penningvärde – med arbetarnas svåra läge. Att sedan arbetarna ändå fick lönesänkning, medan patronerna samlades på hotell Knaust i Sundsvall för att fira statsbidraget, fullkomnar bilden. Då som nu var det arbetarna som fick betala kalaset. Sundsvallsstrejken 1879, vars hundraårsminne hyllades förra året, gav inte arbetarna någonting i lönepåsen, men de fick en mycket värdefull erfarenhet: en stark organisation kan stå emot bolagsherrar och statsmakt.

Bolagen fortsatte att stärka sin makt. På några årtionden lyckades man – ofta med bulvaner och tjuvknep omväxlande med brännvin och psalmsång i stugorna – lägga under sig stora skogsdomäner eller avverkningsrätter. Men under alla åren har kriserna och otryggheten varit en trogen följeslagare åt folket i Ådalen och Mellannorrland. 1930-talet lever ännu starkt i folkets minne. Det hade då gått 50 år efter Sundsvallsstrejken, och arbetsköparnas fasoner hade inte ändrats. Den fackliga rörelsen hade tagit form och växt i styrka. Arbetarna bildade front mot strejkbryteri. Den borgerliga regeringen satte in militär, och fem arbetare dödades i Ådalen. Då skrev vi 1931, och hjulen stannade i hela Sverige. Femtioårsminnet av dessa dystra händelser skall högtidlighållas nästa år.

Sedan kom en tid av ny rusch i samband med andra världskriget och därefter, då skogsindustrin tycktes blomstra. Hos en del av arbetarrörelsen skapades illusioner om det goda folkhemmet, där kapitalisten och arbetaren kunde gå hand i hand mot ljusare tider. Ja, många trodde att arbetslösheten för evigt var borta. Men kriserna i hägnen av den kapitalistiska jakten på bättre resultat och högre utdelning på satsat kapital ökade i stället tempot i nedläggningarna.

Företagsslakten går nu vidare. Enbart inom Kramfors kommun har åtta trä- och massafabriker med över 1 500 anställda försvunnit sedan 1964. Cellulosabolaget, Mo och Domsjö, Graningeverken, NCB och andra bolag planerar nya nedläggningar i Norrland. I bilden finns nu också den förbittrade kampen om virket, där det statligt dominerade NCB får sitta emellan. Köpmanholmen, enligt all sakkunskap en helt intakt anläggning, står i tur att försvinna, och ägaren begär statligt stöd med 300–400 milj. kr. till nedläggningskostnaderna. Pappersfackets egen utredning visar att ca 1 000 arbetstillfällen försvinner – en katastrof för hela bygden kring Örnsköldsvik. Man riktar ett dråpslag mot en hel landsända.

Den ofta omtalade utbyggnaden av Dynäsfabrikerna i Väja tycks utebli. Arbetarna har iakttagit att man nu från ledningens sida också börjar försumma reparationer och underhåll. Det är en iakttagelse som man gjort också vid andra anläggningar när nedläggning planeras av företagsledningen.

Andra frågor pockar på svar: Hur går det med det utlovade pappersbruket

Nr 8

Ondsdagen den
15 oktober 1980

---

*Allmänpolitisk
debatt*

i Utansjö? Arbetarna väntar besked från staten sedan ett och ett halvt år. Oron växer i Ådalen.

Men även i inlandet växer nu bekymren. I kommuner som Sollefteå och Strömsund hotas hundratals arbeten vid trähusindustri och mekaniska verkstäder. Eisers nedläggning är ett svårt slag mot det industrifattiga Sollefteå. De stora företagen bygger sina planer, kalkyler och beslut på rent företagsekonomiska grunder. Verkningarna för samhället i form av sociala problem och enorma kostnader tas aldrig med i kalkylerna.

Detta kortsiktiga marknadsekonomiska tänkande har Svenska arbetsgivarföreningen länge drivit som sin tes. Den borgerliga regeringen gör Arbetsgivarföreningens program till sitt i fråga efter fråga. Nu kommer också den av SAF för flera år sedan beställda kampanjen mot den offentliga sektorn – en attack som i hög grad slår mot de norrländska regionerna.

Tillåt mig därför, herr talman, något kommentera propagandan mot den offentliga sektorn. När man från högerhåll beskriver hur stor denna sektor är tar man också med transfereringarna. Det måste anses vara oegentligt. Pensioner, sjukpenning, bostads- och barnbidrag ingår i ett solidaritetssystem, där de friska betalar för de sjuka, där de arbetande betalar för de arbetslösa och där pensionsfonder skapats för att trygga de äldres liv. Att, som ofta sker från borgerligt håll, raljera och kalla detta för "rundgång" är cyniskt. Detta försäkringssystem har framtvingats genom arbetarklassens kamp och oftast under hårt motstånd från konservativa krafter.

Visst kan vi notera en ökning av den offentliga sektorn. Man måste då ställa frågan: Varför har den växt? Varför har stat, kommuner och landsting tagit i anspråk en växande andel av BNP?

Näringslivets intensiva effektivitetsjakt med sammanslagningar, centralisering, rationaliseringar, personalminskningar och ökat tempo, ökad hets – allt för att säkra god lönsamhet – är ett typiskt drag i de senaste årtiondenas utveckling. Jäkt, stress och konsumtionshets tillhör bilden.

Folk från "flyttlassregionerna" känner mönstret. Hur var det när fabriken lades ner? Måste inte kommunen försöka ordna beredskapsjobb och skyddad sysselsättning? Ja, ibland räckte hotet om en nedläggning för att tvinga kommunen till bidrag, lån eller borgen. Vem måste ta hand om de utslagna då ny teknik installerades i verkstaden? När det var högkonjunktur och industriägarna ropade efter kvinnlig arbetskraft – då var också industriägarna positiva till en välordnad barntillsyn. Men det var stat och kommun, dvs. skattebetalarna, som måste ställa upp! I tillväxtregionerna ledde denna flyttlasspolitik till köer och expansion. Där begärde näringslivet industriområden, vägar, bostäder, skolor, vårdservice och allt som kallas infrastruktur. Kommunen skulle ställa upp.

Nu kan man föra detta frågande vidare och djupare. Vad betydde människors uppryckande ur en traditionell miljö med släktband och kamratkrets? Att börja på nytt i någon nybyggd, betongdoftande stadsdel utan historia och gemenskap – hur mycket bidrog detta till rotlöshet och främlingskap i en grå verklighet, där det enda gröna kanske var Systembolagets skylt? Hur många fler socialvårdare och poliser måste den offentliga

sektorn skaffa på grund av sådant?

Även sådana frågor måste man ha med när man talar om den offentliga sektorns ökning. Den kapitalistiska målsättningen med krav på ökat tempo, mera profit, mera tillväxt och med snedvridning av hela standardbegreppet leder också till ödeläggning av livsmönster. Det som uppnåtts ter sig som en vräng bild av vad arbetarnas kamp en gång gällde: frihet och meningsfullhet.

Allt flera människor, inte minst de unga, lever i en känsla av meningslöshet, ovisshet och brist på goda mål och framtidstro i en brutal miljö av rå kommersialism och svarta affärer. En förlorad identitet kan ge ökad näring till drogbruk och kriminalitet. Där har vi ännu en anledning till ökade vårduppgifter för det vi kallar "det allmänna". Att försöka sopa upp efter profitjaktens förstörelse av miljö och människor har blivit en växande och kostsam uppgift för samhället. Den offentliga sektorn tenderar att öka i omfattning därför att näringslivet ställer ständigt ökade krav på samhället, på den offentliga sektorn, att klara dess kris.

Enligt vår mening uttrycker detta också det objektiva förhållandet, att produktionen är mer och mer socialt organiserad och att nya makt- och ägandeförhållanden – ett motsvarande socialt ägande av produktionsmedlen – historiskt sett är aktuella.

Det finns minst ytterligare en aspekt på den offentliga sektorn. Stora delar av denna sektor utgör en motor för näringslivet. Tag t. ex. den allmänna kommunikationssektorn. Vad behövs inte i form av teknisk utrustning och underhåll av järnvägar och landsvägar. Ser man framåt gäller det att inom denna sektor också skapa ny utveckling av hela trafiksystem och säkerhetssystem liksom signal-, fjärrnåts- och övervakningssystem.

Vårdsektorn, för att ta ett annat exempel, innebär hundratusentals arbetstillfällen direkt men utgör samtidigt marknad för tusentals industriprodukter. Det gäller därvid inte bara byggnadsmaterial utan även möbler, textilier, tekniska hjälpmedel för handikappade, förfinad lyfthdraulik liksom hela mängden av instrument och apparater. Här finns också områden för ny utveckling för avancerad sjukhusteknik, inte minst vad gäller intensivvård och analys.

Undervisningen har direkt betydelse för utveckling och produktionskraft, men våra förlag och den svenska pappersindustrin kan säkert bekräfta att utbildningens krav på utrustning ger beställningar och arbete.

Sammanfattningsvis: Det finns ett stort behov av teknisk förnyelse när det gäller livsviktig kollektiv basförsörjning av t. ex. vatten och avlopp, reningsteknik, återanvändning och energiförsörjning. Vad gäller det sistnämnda – energiförsörjningen – är det klart att massiva satsningar på kolteknik, användning av torv, ved, avfall och biomassa som nya energiråvaror är viktiga områden för att på sikt genom samhällsinsatser öppna för ny industriell utveckling och minskat oljeberoende. Detta gäller i hög grad Norrland.

I själva verket har utrustning för statlig verksamhet spelat en avgörande roll för utveckling av svenska industriprodukter, som även haft framgång i

utlandet. Exempler är många. Låt mig nämna den högspända likströmmen och material för eldistribution, lok, järnvägsteknik, modern telefonteknik osv. Det finns all anledning att räkna med att just samhälleliga behov, sociala behov, representerar den nya framtidssektorn.

Vänsterpartiet kommunisterna har i sina motioner ofta framhållit vikten av att vårt lands råvaru- och halvfabrikatnriktade tunga industristruktur är i behov av en strukturell förnyelse med inriktning på nya behov av den art jag här nämnt. Vi behöver en ökad vidareförädling, mera av lätt industri med inriktning på industriell förnyelse.

Om attackerna mot den offentliga sektorn i stället får fullföljas, innebär detta ett hårt slag mot utveckling och forskning, nya tekniska och administrativa lösningar.

I stället för att försvaga den offentliga sektorn med motivering att man därmed löser krisen, borde regeringen se denna sektor som en resurs möjlig att använda för att motverka arbetslöshet i första hand och fortsättningsvis för ny utveckling av industrin.

Det här får inte tolkas så att vänsterpartiet kommunisterna skulle försvara byråkratin i stat och kommun. Vi kritiserar den statliga skryt- och lyxekonomin samt toppbyråkratin. F. n. kan vi iaktta att det satsas mycket kraftigt på planeringsavdelningarna. Visst är det enligt vpk:s mening angeläget med planering och planhushållning, inte minst i resursbristens tider. Men så länge storfinsans har makt över kapital och investeringar, omöjliggörs en verklig styrning på avgörande samhällsområden. Därmed blir planeringen i stor utsträckning förspild möda till betydande kostnader för stat och kommun. Dessa planeringsluntor läggs i arkiven utan åtgärd.

De borgerliga angreppen riktar sig inte mot toppbyråkratin. Svenska arbetsgivareföreningen går ut i en kampanj i tal och skrift för att den offentliga sektorns verkställande delar skall privatiseras eller lämnas till privata entreprenörer. Det gäller allt, från skolmåltider, städning och vaktmästeri.

De borgerliga partierna talar inte lika gärna om den svällande byråkratin och slöseriet inom de privata företagen, där t. ex. avdelningarna för reklam och marknadsföring tar orimliga proportioner, medan personalminskning hela tiden sker i själva produktionen.

Arbetarklassen är motståndare till byråkrati och ineffektivt slöseri inom så väl staten som hos dess "skötebarn" näringslivet. Byråkrati, toppstyrning, centralisering och påvevalde bör ersättas med en decentraliserad och demokratisk ordning, där makt och ansvar i stället förankras hos de vanliga människorna.

För vänsterpartiet kommunisterna och hela arbetarrörelsen är detta en kampfråga som gäller demokrati och socialism. Ett viktigt delmål i den kampen är att skapa bred opinion och rörelse för att avlägsna den borgerliga regeringen och öppna för en radikal arbetarpolitik. Framgångarna i den kampen kan också röja väg för ny utveckling i regionerna, inkl. Norrland, vars problem jag berörde i början av mitt inlägg.

Anf. 60 BENGT WITTBOM (m):

Herr talman! Dagens allmänpolitiska debatt äger rum i en situation där mycket är annorlunda och många av tingens tidigare ordning är förändrade.

Socialdemokratins alternativ till regeringens ekonomiska offensiv är ett förslag om misstroendevotum. Detta förslag kläs med allmänna uttalanden om vilka politiska förändringar en misstroendeförklaring skulle kunna innebära för svenska folket. Väljarna får inte veta vad socialdemokraterna ställer upp som alternativ. Detta skall vi få veta i november. I dag finns inget konkret alternativ att visa upp.

Det här talar för sig självt och kan inte uppfattas som någonting annat än ren demonstrationspolitik. Oppositionen står tomhänt.

Socialdemokraterna utmålar i debatten arbetsmarknadskonsekvenserna av regeringens politik som katastrofala. Målet för den ekonomiska politiken, den fulla sysselsättningen, sägs ha uppgivits av regeringen och riksdagsmajoriteten. Allt detta är löst prat. Klart är att vi i vanlig ordning, nu när konjunkturen viker, kommer att behöva öka den arbetsmarknadspolitiska beredskapen. Som tidigare kommer vi att ställa nödvändiga resurser till förfogande för att klara arbetsmarknaden och jobben, i linje med god svensk arbetsmarknadspolitisk tradition. Den fulla sysselsättningens politik gäller fortfarande, och framtiden kommer att utvisa detta i praktisk politisk handling.

Detta får dock inte innebära att vi står handfallna inför de prioriterings- och förnyelsekrav som det besvärliga ekonomiska läget innebär. Vi måste inom arbetsmarknadspolitiken i ännu högre grad se till att varje satsad krona verkligen kommer människorna till gagn. Vi måste för framtiden se till att så litet som möjligt av de pengar som satsas på arbetsmarknadspolitiska åtgärder förbrukas av administration och byråkrati. Därför aviserar regeringen i sin proposition 1980/81:20 en översyn av arbetsmarknadsverkets framtida organisation och ansvarsområden.

AMS tillväxt under senare år har varit mycket snabb. Med motiveringen att det löpande funnits stora behov av att förstärka de platsförmedlande funktionerna har ständigt nya personalresurser tillförts verket. Det är nu dags att se över hur dessa resurser har använts och används. Den inom verket framtagna organisationsutredningen, i dagligt tal kallad PLOG, visar ju på att för stora resurser har lagts på icke platsförmedlande funktioner, och därför resulterar PLOG i personalökningskrav för de närmaste åren på 2 500–4 000 tjänster, alla för att verket skall kunna förstärka den direkta platsförmedlingen.

Det är, herr talman, alldeles självklart att AMS viktigaste och tyngsta uppgift måste vara att effektivt och snabbt placera arbetssökande på nya jobb, vilket kräver resurser. Dessa resurser måste ställas till förfogande för att vi skall klara en arbetsmarknadspolitik av den modell som vi alla står bakom. Men det leder mig inte till samma slutsats som verket dragit såväl i PLOG-utredningen som i den nu avlämnade petitan för nästa budgetår.

Grundförutsättningen för en effektivisering får inte vara kostnadsökningar

Nr 8

Onsdagen den
15 oktober 1980

---

*Allmänpolitisk
debatt*

i storleksordningen 1 300 tjänster och alla de utbildningskostnader och produktionsbortfallskostnader som en så stor och snabb personalökning skulle resultera i. Nej, förutsättningen för att arbetsmarknadsverket skall kunna klara de högt ställda kraven på bättre och effektivare arbetsförmedling måste vara en grundlig genomgång av för dagen tillgängliga resurser. Används varje anställd och varje satsad krona på bästa sätt? Finns det möjligheter att frigöra resurser inom den nuvarande ramen? Skulle förändringar av organisation och funktions- och kompetensområden möjliggöra bättre resursutnyttjande till gagn för dem som är i stort behov av en väl fungerande arbetsmarknadspolitik? Dessa frågor måste först förutsättningslöst undersökas och besvaras, innan det finns grund för så omfattande resursinsatser som AMS egen syn på den framtida utvecklingen förutsätter. De resurskrav som verket ställer är – mot bakgrund av det ekonomiska läget och regeringens sparambitioner – enligt min mening orealistiska.

Hotet mot en arbetsmarknadspolitik som fyller människornas och näringslivets högt ställda krav kommer främst av risken för att vi inte använder de mycket stora resurser vi satsar på bästa möjliga sätt. Målet full sysselsättning står fast. Samhällets insatser för att klara detta kommer också i framtiden att vara omfattande. Men detta får inte innebära att vi fränsäger oss möjligheten att öka effektiviteten i resursanvändningen.

Det finns, herr talman, också skäl att i dagens debatt kommentera ett problem inom näringslivet och arbetslivet som alltmer framstår som ett verksamt hinder för en snabb och offensiv utveckling av våra gemensamma produktionsresurser och också för effektiviteten inom den offentliga verksamheten. Detta är den arbetsrättslagstiftning och ledighetslagstiftning som vi nu har några års erfarenhet av. Problemen med den omfattande ledighetslagstiftningen tas senare i debatten upp av min kollega Sten Svensson. Jag vill dock här ta tillfället i akt att något kommentera de effekter som medbestämmandelagen och lagen om anställningsskydd har visat sig medföra.

Vi är, herr talman, överens om att vi måste bjuda våra anställda i företag och offentlig verksamhet största möjliga trygghet och inflytande i jobbet. Detta är en omistlig och betydelsefull del av de faktorer som möjliggör självförverkligande och trygghet för den enskilde individen och som också är mycket betydelsefulla för ett effektivt och väl fungerande arbetsliv. Men när den faktiska tillämpningen av de lagar inom dessa områden som riksdagen antagit visar att medaljen också har en baksida, då är det dags att göra nödvändiga förändringar. Ökad otrygghet och arbetslöshet för ungdomen, minskad rörlighet på arbetsmarknaden, större svårigheter för de svaga i samhället att få tillgång till arbetsmarknaden, ökad byråkrati, ökade kostnader, minskad effektivitet etc. är faktiska konsekvenser som vi i dag kan erfaras. Allt fler, märk väl också bland dem stod bakom lagstiftningen och fullt ut trodde på den, drar i dag slutsatser av verkligheten och ställer upp på att göra förändringar – förändringar som är ett måste, om vi fullt ut skall lyckas vända den ekonomiska utvecklingen.

I samband med regeringens sparplan framstår MBL i all sin glans.

Regeringen tvingas att MBL-förhandla om sparplanen. Det blir en förhandling som i grunden rör utformningen av den politik som svenska folket fastställer i allmänna val. Dessutom ställs det krav på att regeringsförslagen skall vara föremål för förhandling med de fackliga organisationerna innan de offentliggörs för svenska folket och de folkvalda. Att detta är en orimlighet är enligt min uppfattning helt klart. Arbetsrättslagstiftningen är mogen för förändringar. Riksdagen får under hösten tillfälle att ta ställning till förslag härom i samband med behandlingen av motioner på detta område.

Arbetsmarknadspolitikerna är, herr talman, en viktig och tung del av de medel som står till vårt förfogande för att vi skall kunna uppnå de högt ställda målen full sysselsättning, expansion inom näringslivet och trygghet i jobben för människorna i vårt land. Detta ställer stora krav på resursanvändning och grundförutsättningar. Vi måste möta dessa krav med en politik som ger bästa möjliga resursutnyttjande. Vi måste, herr talman, visa stor öppenhet för kommande förändringar.

Anf. 61 GUNNAR OLSSON (s):

Herr talman! Vi befinner oss nu i ett skede av den allmänpolitiska debatten där vi berör regionalpolitiken, som regeringen misslyckats med enligt vad statsministern själv deklarerade i en intervju publicerad i ett antal tidningar den 8 oktober. I Värmlands län är vi beredda att instämma i vad statsministern uttryckte i intervjun, så till vida som att vi anser att misslyckandet omfattar den tid vi haft tre olika regeringar med borgerliga förtecken.

Vi hävdar nämligen med bestämdhet att de allra flesta av de vallöften som vart och ett av de borgerliga partierna ställde ut i valrörelsen 1979 ännu inte är infriade.

Ta t. ex. det här med skatterna, där CUF:s ordförande Anders Ljunggren – under denna månad ledamot av riksdagen – vid ett framträdande i Karlstad den 6 oktober sade:

Gösta Bohmans löften om skattesänkningar gav röster. Men nu har han höjt skatten med nära 6 miljarder kronor.

Och så fortsatte Anders Ljunggren:

Vi är inte långt ifrån smärtgränsen. Jag vet inget annat parti i världen som orkat fortsätta regera när man förlorat så mycket som vi i centern.

Mycket av det som sker på central nivå får kraftiga återverkningar ute i landet utan att vi från oppositionens sida kan påverka besluten. Det visar sig också att vi i olika delar av landet har olika motståndskraft att klara av följderna av vad som beslutas i det här huset.

Ta som exempel riksdagens beslut att halvera ökningen av skatteutjämningsbidraget för år 1981. Jämfört med tidigare fattat beslut innebär det för Värmlands läns landsting ett intäktsbortfall på 24 milj. kr. i förhållande till gällande femårsplan.

Detta påverkar naturligtvis planerade igångsättningar av angelägna investeringsobjekt, framför allt inom hälso- och sjukvården för 1981, och får följdverkningar för kommande år. Framför allt försenas om- och tillbyggnad

der av Centralsjukhuset i Karlstad, som utgör den främsta medicinska resursen i länet. men även utbyggnaden av den av riksdagen prioriterade långtidssjukvården försenas. Konsekvenserna för sysselsättningen inom både vård- och byggnadssektorn är uppenbara. Reduceringen måste alltså gå ut över planerade projekt som är mycket angelägna både ur medicinsk synpunkt och ur sysselsättningssynpunkt. Jag kan nämna att vi f. n. har 600 byggnadsarbetare som går utan jobb i Värmland.

Till detta kommer ökade kostnader på i runt tal 6 milj. kr. som en direkt följd av momshöjningen, som riksdagen beslöt om. liksom aviserade minskningar av statsbidraget för mentalsjukvården, där siffran 25 milj. kr. anses sannolik. Den neddragning av den planerade verksamheten, t. ex. senareläggning av sjukhusbyggen, som kan bli aktuell med anledning av de ändrade ekonomiska förutsättningarna kommer att få konsekvenser för sysselsättningen inom såväl vård- som byggnadssektorn. En första preliminär beräkning har visat att ca 200 tjänster kan falla bort jämfört med tidigare prognoser.

Herr talman! Jag skall nu gå över till att något beröra situationen på det trafikpolitiska området, ett område där vi mycket snabbt skulle kunna få positiva sysselsättningseffekter.

För drygt ett år sedan fick länet i det s. k. Värmlandspaketet en extra medelstillsdelning på 65 milj. kr. för vägbyggande i sysselsättningsfrämjande syfte. Länet hade tidigare genom Värmlandsdelegationen redovisat vägobjekt för ca 200 milj. kr. som skulle kunna genomföras under tre år och som skulle innebära en direkt sysselsättning för drygt 300 personer under dessa tre år.

Nu i höst färdigställs huvuddelen av de vägföretag som påbörjats med medlen i Värmlandspaketet. Sysselsättningssituationen på byggnads- och anläggningssidan bedöms bli minst lika besvärlig kommande vinter som föregående. För att kunna bibehålla en vägbyggnadsverksamhet även kommande vinter i ungefärligen samma omfattning som föregående vinter har därför länsstyrelsen i april i år hos regeringen begärt att ytterligare 65 milj. kr. skall erhållas för fortsatta sysselsättningsåtgärder inom vägområdet. Ett bifall till denna hemställan skulle göra det möjligt att tidigarelägga ett program med åtta större vägobjekt, vilka bedöms vara mycket angelägna ur väg- och trafiksynpunkt.

Nu har vi dock hört statsministern deklarerat i sin regeringsförklaring att regeringen avser att prioritera underhållet av vägar framför nybyggnation. Jag hoppas verkligen att denna formulering i regeringsdeklarationen inte skall utesluta möjligheterna till extra medelstillsdelning. Skulle den chansen nu vara försvunnen, då kommer det redan nu bekymmersamma sysselsättningsläget i Värmland att ytterligare försämrats i vinter.

Jag skall inte här göra någon uppräknig av alla de problem som redan finns och som står för dörren när det gäller länets sviktande näringsliv. Det blir säkert tillfälle att återkomma till detta under den session vi har framför oss. Låt mig bara peka på några konkreta fall där oron växt de sista dagarna.

Det gäller framför allt Skoghall i Hammarö kommun. Billerud Uddeholm AB står tydligen inför en ny, stor omvandling. Bortåt 1 000 jobb skall bort främst i Skoghall, där västra bruket och sulfiten hotas i första hand, och där företaget tydligen överskattat sina möjligheter att komma in på marknaden vad gäller produkter från kartongmaskinen, vilken som bekant kom till under särskilda omständigheter. Oron för vad som slutligen skall hända med de olika industrienheterna växer sig allt starkare i Skoghall.

I Storfors, en annan plats i Värmland, vet man inte vad som händer på personalsidan vid rörverket. För tio år sedan arbetade 1 200 personer vid verket. I dag är siffran nere i 700. Uppgifter om ytterligare inskränkningar cirkulerar, och i allt kommunalt planeringsarbete finns nu frågeställningen: Vågar vi eller vågar vi inte?

Ett annat företag där ovissheten om framtiden är nära nog lika stor är Norma Projektilfabrik i Åmotfors. Förenade fabriksverken, som numera är ägare till Norma, har presenterat en utredning som mynnar ut i ett förslag om en sammanslagning av de bägge ammunitionsfabrikerna Vanäsverken i Karlsborg och Norma Projektilfabrik i Åmotfors. Om den fusionen kommer till stånd, innebär det en reducering av arbetsstyrkan i Åmotfors med ca 60 personer. Norma har i dag 310 årsanställda.

Vad sedan slutligen beträffar Deje Bruk i Forshaga kommun, så hålls hela Deje samhälle alltjämt på halster. Det har nu gått snart ett år sedan det stod klart att ett nedläggningshot vilade över Deje Bruk. Fonden för industriell utveckling har för sin del ställt i utsikt ett bidrag på 16,5 milj. kr. under förutsättning att ägarförhållandena kan klaras upp. Så är ännu inte fallet, utan först efter ett styrelsemöte den 21 oktober, alltså nästa tisdag, kan eventuell klarhet bringas. Blir det då ett nej till samarbete mellan berörda parter, är det liktydigt med att samtliga 215 anställda kan bereda sig på varsel och att bruket försvinner. Blir det ett ja, då får 90 man gå och 125 blir kvar.

Herr talman! Det finns följaktligen flera frågetecken som bör rätas ut, och vi från den socialdemokratiska riksdagsgruppen på Värmlandsbanken kommer att följa de här frågorna med allra största intresse. Invånarna i Värmland kräver detta av oss, och vi skall göra allt som står i vår makt för att inte svika det förtroende som väljarna i Värmland har givit oss.

Jag kan till sist också vitsorda vad klubbordföranden vid Bäckhammars Bruk i Kristinehamn, Kurt Molin, sade i TV-programmet *Pejling* i går kväll, ett program som man har talat om tidigare under dagens debatt. Samarbetet mellan oss och de fackliga företrädarna i Värmland fungerar bra. Och det är nödvändigt, eftersom det är de människor som befinner sig på de olika arbetsplatserna som får känna av dessa problem in på bara kroppen.

Under detta anförande övertog talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 62 YNGVE NYQUIST (s):

Herr talman! För ett par veckor sedan gjorde jag tillsammans med några partivänner inom vår riksdagsgrupp en resa till några av de mellansvenska bruk som tillverkar specialstål. Intrycken från denna resa är blandade. En gemensam nämnare hos fackens företrädare är rädslan för konsekvensen av att allt fler stålverk blir skrotbaserade; att den malmbaserade metallurgin läggs ner och som en följd därav förlust av arbetstillfällen. Allt fler frågar sig då hur brukens råvaruförsörjning skall kunna tryggas. Mängden fallande skrot inom hanteringen minskar genom övergången till stränggjutning. SSAB:s framtida användning av skrot är en viktig delfråga.

Stor oro och bitterhet känner man i Spännarhyttan inför den aviserade nedläggningen. Den oron behöver sannerligen inte exploateras. Anläggningen är modern, en av Europas modernaste, har det sagts. Surahammar Bruks AB och ASEA har sökt att intressera andra förbrukare av råjärn att binda sig i sitt kundförhållande, men har helt misslyckats. När företagsledningen fullföljer sitt beslut att lägga ner driften i Spännarhyttan, förlorar Sverige den sista hyttan som kan göra tackjärn av malm. Den 29 september gav industriminister Åsling besked till uppvakande personer från Västmanlands län. Staten kommer inte att gå in och subventionera driften i Spännarhyttan, som han uttryckte det. Skattebetalarnas pengar kan enligt hans mening användas bättre. Det är så han demonstrerar det kurage som han anser behövs i sådana här situationer.

Det kommer att finnas andra tillfällen att debattera denna fråga, men alla som har intresse för stålproduktionen i det här landet måste känna olust inför industriministerns likgiltighet. Olle Göransson har i detalj berört den här frågan. Spännarhyttans öde har verkningar först och främst för hytt drift och gruvbrytning i Norberg, men också för gruvorna i Stråssa, Grängesberg, Värmlandsberg samt för kokillgjutningen i Guldsmedhyttan och för kalkbrytningen i Orsa – det sistnämnda ett observandum för de borgerliga riksdagsledamöterna från Dalarna.

Professor Gunnar Hambræus i Ingenjörsvetenskapsakademien har påpekat att vi fortfarande lever i järnåldern. Han har bl. a. uttalat följande: "Järn är den oslagbart dominerande metallen i världens materialhushållning. Nya och mer effektiva metoder att utvinna järn ur malm är eftersökta. Utvecklingen drivs på av stigande energipriser och ökande knapphet av koksande kol."

Tre nya processer för framställning av råjärn är aktuella i Sverige. Stora Kopparberg och ASEA har utvecklat FLRED. Boliden AB har svarat för INRED. I SKF Ståls process görs förreduktionen på konventionell väg. Det nya är slutreduktionen som sker i en plasmareaktor. I avvaktan på uppförande av fullskaleanläggning för någon av dessa nya processer borde vi inte ännu på något år göra oss av med gamla metoder. Vi får inte förlora arbetstillfällen och kunnande i den takt som nu sker.

Efter dessa synpunkter på stålhanteringen, som ju direkt har inverkan på arbetsmarknaden i Dalarna samt indirekt på den framtida skrottillgången för bruken, kanske främst i Smedjebacken, vill jag så beröra några uppgifter om

arbetstillgången i området inom den närmaste framtiden. Från länets järnbruk, stålverk och järngruvor rapporteras en klar konjunkturavmattning med minskad orderingång. Vid ett av stålverken har den vikande orderingången resulterat i överväganden om korttidspermittering av ca 1 200 personer under fjärde kvartalet 1980. Den minskade efterfrågan på järn- och stalprodukter i förening med den pågående avvecklingen av den malmbaserade metallurgin vid SSAB-Domnarvet kommer att innebära nära nog anställningsstopp i dessa för vårt län så viktiga näringsgrenar.

Till detta kommer att byggarbetsmarknaden i Dalarna ser väldigt dystert ut. Bostadsbyggandet sjunker på ett oroväckande sätt. Eftersom bostadsproduktionen är ryggraden i byggnadsindustrin innebär det minskade bostadsbyggandet på sikt svåra påkänningar för arbetsmarknaden. Första kvartalet 1981 torde bli kritiskt. Länsarbetsnämnden och byggfacket gör något olika bedömningar, men antalet arbetslösa byggnadsarbetare kan komma att bli mellan 600 och 800 personer. Småhustillverkarna i länet räknar med en nedgång på 25 %. Om den blir så stor, kommer ytterligare något hundratal personer att bli arbetslösa.

Det borde inte vara orimligt att av en regering som lovat så mycket vänta något bättre grepp över situationen. Men verkligheten ser tyvärr annorlunda ut. Man driver en politik mot sina tidigare utfästelser. Ekonomin försämras på ett katastrofalt sätt. Bostadsbyggandet sjunker, den offentliga sektorn tillåts inte att göra kapitalinvesteringar eller anställa personal, och betydelsefulla näringar raseras – en politik med arbetslöshet som följd. Det värsta är att missmodet sprider sig på ett förödande sätt. Därför biträder vi socialdemokrater i Dalarna förslaget om ett misstroendevotum mot regeringen.

Anf. 63 LARZ JOHANSSON (c):

Herr talman! Strax innan vårriksdagen åtskildes fattade vi beslut om den s. k. ungdomspropositionen. Vi var alla medvetna om att vi var sent ute och att kommunerna gavs en kort tid för planering och genomförande. Därför är det glädjande att man har lyckats så pass bra som man gjort på många håll. Det är ännu för tidigt att dra några allmängiltiga slutsatser – vi kommer att få underlag för detta senare i höst – men jag tror mig våga påstå att situationen för ungdomarna totalt sett är gynnsammare nu, med de åtgärder som vi nu vidtagit, än med de tidigare arbetsmarknadspolitiska åtgärderna.

Vad som ändå är litet oroande är att man på sina håll trots detta har så bråttom att ropa på extraordinära åtgärder i form av beredskapsarbeten och kontant arbetsmarknadsstöd utan att skolan fått sin chans att genomföra de planer man har. Låt oss hoppas att dessa tendenser är av övergående natur.

Herr talman! Jag hade tänkt att nöja mig med detta angående ungdomspropositionen, men utifrån mina egna erfarenheter under sommaren och hösten och utifrån de erfarenheter utbildningsutskottet gjort under sin resa i Gävleborgs län under måndagen och tisdagen finns det anledning att göra ytterligare två påståenden.

För det första: Det vore till stor fördel för verksamheten om alla de enskilda och organisationer, som säger sig slå vakt om ungdomarnas intressen och deras möjligheter att få en god utbildning och därigenom en bättre möjlighet att få fotfäste på arbetsmarknaden, ansträngde sig att underlätta för kommunerna i stället för att ständigt söka nya problem och resa svårigheter som hindrar enkla och snabba lösningar.

För det andra: Nu måste vi också se till att få tillgång till yrkesintroduktionsplatser inom den offentliga sektorn, hos kommuner och landsting.

En annan företeelse i skolan som under vårens skolpolitiska debatter här i kammaren blev utsatt för en våldsamt kritik var den anpassade studiegången.

Vi har under våren i mitt län genom länskolnämndens försorg gjort en omfattande undersökning av den anpassade studiegången. Nu är ju Södermanland inte hela Sverige, men jag tror att underlaget är tillräckligt stort för att vara representativt.

Av länets 34.000 grundskoleelever var det under den aktuella mätveckan 24 som hade anpassad studiegång i så måtto att de tillbringade alla veckans fem arbetsdagar på en arbetsplats utanför skolan. Man kan tycka att detta är mycket eller litet alltifrån vilken utgångspunkt man har, men man kan ju fråga sig var dessa elever eljest skulle ha befunnit sig. Troligen skulle en del ha begärt och fått befrielse från fortsatt skolgång, och resten hade förmodligen skolkat från skolan för gott. Och det hade ju knappast varit bättre. Av övriga 164 elever som hade någon form av anpassad studiegång hade de allra flesta endast någon form av jämkningar i timplanen – ökning eller minskning i ett eller flera ämnen. Av undersökningen kan man dra vissa slutsatser.

Anordningen med anpassad studiegång tillämpas med mycket stor försiktighet i de undersökta skolorna. Man är väl medveten om de risker och problem som framför allt anpassad studiegång utanför skolan kan medföra, och man är genomgående inställd på att minimera den tid eleverna vistas utanför skolan. Man känner behovet av handledarutbildning, och de lokala SSA-råden har också tagit initiativ till sådan utbildning.

Enligt min mening ger detta en mer nyanserad bild av den anpassade studiegången än den som skolans kritiker – bland dessa vissa av kammarens ledamöter – brukar förmedla.

Under hösten har vi av och till mötts av uppgifter om att andelen icke behöriga lärare ökar i våra skolor och att detta vållar problem. Men det är förvisso ett problem med många dimensioner. Man glömmer gärna bort att det bland dessa obehöriga lärare finns en mycket stor andel som har arbetat länge i skolan och som ofta har en god utbildningsbakgrund, även om den inte berättigar till en formell behörighet. Dessa lärare gör ett mycket bra jobb, men på villkor som är näst intill oanständiga. De saknar helt anställningstrygghet, trots att de kanske arbetat på samma skola 5–10 år. De har betydligt lägre lön och också i övrigt sämre anställningsvillkor än övriga lärare.

Möjligheter finns i vissa fall att medge lokala dispenser från en del

behörighetskrav, men reglerna för detta är snåriga och tillämpas uppenbarligen olika på skilda håll i landet. Riktad utbildning är ett annat sätt att angripa frågan, men detta löser inte de akuta problemen utan får en viss verkan först om några år.

Därför behövs det en snabb översyn av förfarandet vid tillsättandet av lärartjänster över huvud taget, förenklade regler för att medge lokala dispenser och en rimlig anställningstrygghet även för obehöriga lärare. Centerpartiet är berett att medverka till en sådan översyn.

Den statliga skoladministrationen är föremål för en översyn som syftar till en ökad decentralisering och ett ökat lokalt ansvarstagande. Vi kommer att få anledning att återkomma till dessa frågor senare, men redan nu kan man på sina håll skönja ett nytt arbetssätt, t. ex. vid introduktionen av den nya läroplanen Lgr 80. Detta nya arbetssätt innebär en systematisk uppläggningsmetod för information-utveckling-utvärdering. I ett sådant arbetssätt måste det lokala utvecklingsarbetet ges en allt större betydelse vid förändringar i skolans arbetssätt och metoder. Centrala beslut måste därför vara så utformade att de leder till lokalt utvecklingsarbete. Ett till det vardagliga skolarbetet nära knutet lokalt utvecklingsarbete blir därmed ett villkor för ökat lokalt ansvarstagande vad gäller skolans verksamhet.

Mot den bakgrunden vill vi från centerpartiet hävda att de nuvarande fortbildningsavdelningarna inte passar in i den framtida statliga skoladministrationen. Kommunernas kontakter med statliga utbildningsinsatser för skolans personal bör på ett naturligt sätt ingå i samarbetet mellan länskolnämnden å ena sidan och skolstyrelser, skolledare och skolpersonal å den andra.

Vi menar att det inte behövs någon särskild organisation för genomförandet av större projekt eller andra centralt initierade utbildningsinsatser. Detta bör i stället överlåtas åt länskolnämnderna med så stort eget handlingsutrymme för länet som möjligt. Samtidigt finns det dock ett visst behov av samordning och av att samla kunskaper och metoder samt av att göra vissa centrala utvärderingar, och dessa uppgifter bör handhas av skolöverstyrelsen. Ett sådant arbetssätt stärker sambandet inom skolsystemet och ger ett konkret innehåll åt samarbetet mellan skolöverstyrelsen och länskolnämnderna.

Låt mig så till sist, herr talman, föra in en ny fråga i den skolpolitiska debatten. Den är ny så till vida att det talats alltför litet om den, åtminstone i den här kammaren. Runt omkring oss i samhället pågår en snabb datateknisk utveckling med ett alltmer genomgripande datorutnyttjande. Överallt inom den offentliga förvaltningen, inom de tjänster som erbjuds av banker och försäkringsbolag och nu så smått även inom detaljhandeln, utnyttjas datorstöd i en sådan omfattning att det är svårt att fungera som medborgare i vårt samhälle utan att ha en egen kunskap om och utan att kunna förstå vilka möjligheter och begränsningar som finns. En sådan kunskap är också nödvändig för att vi kritiskt skall kunna utvärdera och granska datorsamhället.

Allt detta skapar behov av utbildning, av att förändra nu tillgängliga

utbildningar och av att skapa nya.

Skolan har ett alldeles särskilt ansvar härvidlag, och det är hög tid att vi startar den förändringsprocessen. Den kommer att kräva förändringar i kursplaner, en omfattande lärarfortbildning och tillgång till datorer och i viss mån färdig programvara i skolan. Allt detta skall genomföras samtidigt som vi har krav på oss att vara sparsamma också i skolan. Men det är nödvändigt, och vi måste skapa utrymme för dessa kostnader genom omprioriteringar och samverkan med andra utbildningsanordnare. Lyckas vi inte med detta, så går vi tämligen aningslösa in i 1980-talets datorsamhälle.

Anf. 64 LENA HJELM-WALLÉN (s):

Herr talman! Skolan är ett verksamhetsområde som är särskilt utsatt för regeringens nedrustning av den offentliga sektorn. Omfattande förändringar och nedskärningar görs trots att en analys helt saknas om skolans situation i dag, om skolans problem och om de lösningar som problemen kräver. Här ges enbart besked om att nedskärningar av skolans resurser skall göras. Det är då ganska rörande att lyssna på centerpartisten Larz Johansson. Han är helt nöjd med Britt Mogårds skolpolitik. Inte ett ord sägs om den stora frågan i skolpolitiken just nu, nämligen frågan om nedskärningarna av skolans resurser. Det är alltså centerpartiets ord i denna debatt – tystnad.

Det verkar som om de nedskärningar som föreslås görs helt oberoende av skolans verklighet och de många problem som man från borgerligheten under så många år har talat om. Det är tydligen en skola med nära nog idylliska förhållanden som regeringen ser framför sig – en skola, där klasserna är små och där det finns för många lärare och för mycket annan personal. Uppemot 5 000 personer arbetar tydligen i skolan till ingen nytta. I varje fall är det enligt regeringen inte negativt att de försvinner. Tvärtom påstas det t. o. m. vara positivt för skolan att den får minskad personal – i varje fall om man skall tro det ansvariga statsrådet. I tidningen *Arbetet* den 26 september gav hon sin syn på nedskärningarna när hon sade så här: "Med risk för att betraktas som naiv tror jag att resursminskningen ger en mänskligare och tryggare skola."

Oviljan att behandla skolans problem och i stället ägna sig åt förskönande beskrivningar kan enbart förklaras av att regeringen med moderaterna i spetsen är helt förblindad av sin ambition att till varje pris minska den offentliga sektorn. Varje angrepp på den offentliga sektorn betyder naturligtvis också ett angrepp på skolan, eftersom skolan är en så stor del av den offentliga sektorn.

Ingen skall dock förledas tro att sparplanerna för skolans del är någon nyhet för hösten 1980. Neddragning, avveckling och minskning har varit ett genomgående tema i den moderata skolpolitiken sedan man kom till makten. Redan tidigare har exempelvis statsbidragen till skolbyggen avvecklats. Det särskilda stödet för förstärkt svenskundervisning på de yrkesinriktade linjerna har tagits bort. Statsbidraget till den allmänna fritidsverksamheten i anslutning till skoldagen har dragits in, osv.

Nedrustningen av skolans resurser är allvarliga inte bara på grund av sin

direkta effekt. Den leder också till att många som arbetar i skolan tappar sugen.

Jag har under den senaste tiden mött många som arbetar inom skolan och som uttrycker att de känner sig manipulerade och lurade. Dessa skolarbetare har upplevt hur de borgerliga partierna, särskilt moderaterna, i årtal har strött löften omkring sig om mindre klasser, mindre skolor, ökad kvalitet osv. Nu är dessa löften genomskådade – de var bara tomma ord. I realiteten byts löftena i sin motsats: försämrade möjligheter att klara av skolans utsatta situation. Politikerföraktet ligger här i öppen dag.

En håglöshet breder ut sig bland dem som arbetar med skolfrågor, men den borgerliga regeringen tycks vara helt oförstående inför denna företeelse. Visserligen är de borgerliga partierna med stöd av aktiv pressdominans bra på att dölja sina löftesbrott, men det går inte hur länge som helst.

Det är många som i dag har anledning att anklaga regeringen för att den inte har gjort något för att infria sina löften. Regeringen tycks förlita sig på att kaskader av tjusiga fraser skall dölja att borgarna i handling inte gör någonting alls. Skenmanövrer som att skolministern ikläder sig stålman-dräkten förändrar inte utvecklingen, i varje fall inte för någon annan än för Britt Mogård.

Den käcka attityd som skolministern har anlagt vittnar om dels att hon inte förstår skolans problem, dels att hon inte inser allvaret bakom sina egna förslag. Jag ber att få citera skolministern när hon i Gotlands tidningar den 20 september säger: "Se besparingarna som en utmaning och gör något roligt av dem."

Det är möjligt att skolministern arbetar på detta lättsinniga sätt, men tack och lov gör landets skolfolk inte det. Att ha ansvar för barns lärande och utveckling är en allvarigare uppgift än vad landets skolminister tycks inse.

De som känner skolverkligheten genomskådar regeringens handlande. I *Lärartidningen* säger ordföranden i Sveriges lärarförbund Hans Hellers: "Talet om att skolan kan bli bättre om man reducerar resurserna är propaganda och ingenting annat." Han fortsätter: "Vad som nu inträffar är just det som skolministern sagt inte ska inträffa: en kvalitetssänkning." I *SACO-lärarnas tidning Skolvärlden* betecknas regeringens förslag som "schablonmässiga hugg".

På *Dagens Nyheters* kultursida har Karl-Erik Lagerlöf klargjort hur man bör se på regeringens sparplaner för skolans del. Han säger: "Hela regeringen har ansvar för undervisningen i landet. Den borde utgå från att en skola med stora problem till varje pris måste undantas från sparandet. Börjar man försämra skolan, tummar man på själva grunden för samhällets växt."

Enligt talarlistan skulle skolministern vara nästa talare, men hon har tydligen inte kommit. Jag kanske därför inte kan få något svar på den fråga som jag skulle vilja ställa, nämligen om skolan faktiskt blir bättre av minskade resurser. Jag förutsätter emellertid att det finns andra borgerliga talare som kan svara på den frågan, t. ex. Larz Lohansson. Delar han denna

Nr 8

Onsdagen den
15 oktober 1980

---

*Allmänpolitisk
debatt*

uppfattning?

Jag menar att regeringens skolpolitik, såsom den nu framträder, har mycket litet med skolan och dess arbetsförhållanden att göra. Det handlar enbart om ett krasst sparande på de ungas bekostnad i ett borgerligt nit att komma åt skolan som en del av den offentliga sektorn. Här blandas tyckanden och glada uppslag, som skolfolk uppmanas göra något roligt av, med fromma förhoppningar till kommunfolket om att kommunen skall kompensera det som staten inte förmår ta fram pengar till. Kortsyntheten sitter i högsätet. Skolutvecklingen kommer dess värre att ta stor skada av den borgerliga skolpolitiken.

Tyvärr präglas också regeringens övriga skolpolitiska arbeten av det här lättsinnet. I Dagens Nyheter för ett par veckor sedan omtalade skolministern att det som driver henne i arbetet med skolans innehåll och grundskolans kursplaner var kläffingrighet och en vilja att lägga sig i.

Att fastställa kursplaner borde vara viktigare än så. Kursplaner är ett styrande dokument i skolarbetet för lärare och läroboksförfattare. Det är beklagligt att den borgerliga regeringen inte vill låta skolans övergripande mål – t. ex. om fostran till demokrati och solidaritet, internationell förståelse, hushållning med resurser, kritiskt tänkande osv. – fullt ut slå igenom i kursplanerna för resp. ämne. Medvetet försitter regeringen alltså möjligheten att göra de övergripande målen levande i skolans vardag. För den borgerliga skolpolitiken är detta ytterst avslöjande. Borgarna har lätt att instämna i de övergripande målen så länge dessa förblir vackra ord, men när det gäller att omsätta dessa mål till verklighet i skolvardagen stretar man emot.

Regeringen kommer inom kort – kanske redan i morgon – att fatta beslut om kursplanerna. Utgångspunkten för detta beslut borde inte vara det som Britt Mogård kallar för sin skolpolitik, utan de riksdagsbeslut som fattades våren 1976 och våren 1979. De riksdagsbesluten är Britt Mogård och regeringen skyldiga att följa.

Med dessa riksdagsbeslut som utgångspunkt har skolöverstyrelsen utarbetat förslag till kursplaner. I en öppen debatt, där en stor mängd skolintressenter varit inblandade, har skolöverstyrelsen låtit utforma sitt förslag. Det har därmed förankrats i vida kretsar. Slutligen antogs förslaget av en enig SÖ-styrelse.

Inom utbildningsdepartementet önskade man dock tolka riksdagsbesluten annorlunda och förberedde omfattande förändringar i SÖ-förslaget. Då allmänheten fick kännedom om detta uppstod en omfattande debatt om kursplanernas innehåll. Regeringens företrädare blev mycket irriterade över denna debatt. Avsikten var nämligen att hålla hela arbetet hemligt och så smaningom genom ett regeringsbeslut ställa skolvärlden inför ett fullbordat faktum.

Hemlighetsmakeriet gick så långt att den delegation som riksdagen fattat beslut om och som tillsatts för att följa upp läroplansbeslutet också ställdes utanför. Delegationen fick i våras en föredragning om skolöverstyrelsens förslag. Men skoldelegationen fick inte sammanträda när förändringar skulle

göras, trots att tre av dess ledamöter begärde detta. Det som i andra sammanhang tillhör det politiska livets spelregler, dvs. att en nämnd, styrelse eller utredning sammankallas då någon ledamot begär detta, kunde den moderata departementsledningen i sin maktfullkomlighet inte vara med om. Så viktigt var det tydligen att undvika debatt i kursplanefrågorna.

Sammantaget är regeringens hanterande av kursplanefrågan synnerligen anmärkningsvärt.

Ömsom påstår skolministern att det handlar om skolpolitiska värderingar. Svenska Dagbladet applåderade våldsamt, sin vana trogen, varje strykning i SÖ:s förslag utan att veta vad regeringen skulle komma att sätta i stället. Ett angrepp på SÖ kan alltid räkna med applåder på Svenska Dagbladets ledarsida, den plats där snille, smak och kunskap åtminstone i egna ögon sitter i högsätet.

Ömsom dementerar skolministern sig själv och Svenska Dagbladets applåder genom att påstå att det inte handlar om skolpolitiska ställningstaganden utan enbart om tekniska justeringar.

Regeringen är således själv osäker om det är skolpolitik man bedriver eller om det är något slags uppsatsrättning skolministern håller på med. Man skulle önska litet rakare linjer i skolpolitiken. Min förhoppning är att, sedan alla turer är över i denna fråga, kursplanen skall ha öppnat ögonen på många och att det skall leda till en ökad medvetenhet om innehållet i skolan, något som kan vara nog så viktigt för framtiden.

I stället för den politiska klafingrighet som skolan nu utsätts för behövs en seriös debatt om skolans arbetsförhållanden och om önskvärda förändringar i skolan. Vi socialdemokrater kommer att fortsätta arbetet på en skola med demokrati och jämlikhet som mål. Det är socialdemokratin som får slåss för kunskaper åt alla barn och ungdomar. Det är socialdemokratin som måste slå vakt om de svagaste i samhället, i detta fall barn och ungdomar.

Vi vill kämpa för att den svenska skolan skall få utvecklas. Vi vill ta itu med problemen och arbeta fram konstruktiva lösningar.

Vi går inte med på en nedrustning av skolans möjligheter att arbeta.

Vi är också beredda att gå in i en debatt om vad som inom skolan kan göras till lägre kostnader. Vi återkommer till det i vår motion med anledning av regeringens besparingsproposition. Men vi vill betona att sadana frågor måste behandlas seriöst. Socialdemokratin kan inte acceptera förslag som läggs fram utan att de beretts ordentligt. Man borde ha rätt att kräva av en regering att den skall presentera sakliga och genomtänkta förslag. Regeringens förslag i dag lider av upprörande brister i dessa avseenden. Därtill kommer naturligtvis att vi också har direkt politiska meningsskiljaktigheter.

Den misstroendeförklaring som vi riktar mot regeringen gäller dennas politik i dess helhet. Men jag vill säga att för den svenska skolan skulle det bästa nu vara att den slapp den borgerliga skolpolitiken.

Anf. 65 LARZ JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! Nej, Lena Hjelm-Wallén, centerpartiets roll i skoldebatten är inte tystnad. Förslaget till sparåtgärder i regeringens proposition, vilken helt nyligen har lagts på riksdagens bord, är inte något verk av Britt Mogård ensam. Lika litet som alla andra förslag som sparpropositionen innehåller är det enskilda statsråd eller enskilda partier som står bakom. Det är fråga om förslag från trepartiregeringen, och även centerpartiet har deltagit i de diskussioner som ligger bakom de åtgärder som nu redovisats.

Det är inte fråga om någon ovilja från vår sida mot att diskutera sparplanen i detta läge. Men sedan planen har lagts på riksdagens bord skall den under de närmaste veckorna i sedvanlig ordning bli föremål för utskottsbehandling, där vi seriöst skall behandla de förslag som propositionen innehåller och de motioner som kan komma att väckas med anledning av propositionen. Därefter återkommer ärendet till kammaren, och när det kommer upp till behandling skall vi också gå in i en debatt i frågan.

Som nästan alltid i skolpolitiska debatter gör Lena Hjelm-Wallén också i dag en lång rad ovederhäftiga påståenden om vad planen innehåller, vad den skulle innebära osv. Liksom vid alla andra tillfällen får vi säkert anledning att återkomma till och vederlägga en lång rad av dessa ovederhäftiga påståenden. I mitt inlägg i dag redovisade jag vad vi nu vet om många av de frågor som vi diskuterade i våras och där vi fick höra lika ovederhäftiga påståenden om ungdomspropositionen, om anpassad studiegång, om de icke behöriga lärarna, om den statliga skoladministrationen, om introduktionen av den nya läroplanen och om – vilket i och för sig inte har varit aktuellt tidigare – behovet av datorlära i skolan.

Lena Hjelm-Wallén kommer med en lång rad lösliga tidningscitat och bygger sin argumentation på dem. Vad som skulle vara intressant att få höra i denna debatt är i stället vad Lena Hjelm-Wallén själv anser och vad det socialdemokratiska partiet anser om de mycket viktiga frågor som vi diskuterade i våras och som vi nu vet litet mer om.

Anf. 66 LENA HJELM-WALLÉN (s) replik:

Herr talman! Jag noterar att centerpartiet med Britt Mogård vill dela äran av att kraftigt skära ned skolans resurser.

Delar Larz Johansson också den uppfattning som Britt Mogård har framfört, att denna nedskärning kommer att leda till en mänskligare och tryggare skola? Den frågan kanske jag kan få ett rakt svar på.

Anf. 67 LARZ JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! Lena Hjelm-Walléns inlägg var så kort att jag knappt hann begära replik.

Om hennes fråga precis som alla hennes andra påståenden bygger på lösliga tidningscitat tycker jag att den inte ens är värd att kommentera. Självfallet har vi ingen sådan uppfattning. Men vi anser att vi gemensamt har ansvar för landets ekonomi och att också skolan kan bli utsatt för sparåtgärder. I propositionen betonas att åtgärderna skall kunna vidtas, och

vi anvisar också metoder för hur de skall kunna vidtas utan att kvalitetsaspekterna i skolan åsidosätts. Den uppfattningen står centerpartiet bakom.

Nr 8

Onsdagen den
15 oktober 1980

Anf. 68 LENA HJELM-WALLÉN (s) replik:

Herr talman! Centerpartiets inställning är alltså den att man gott kan dra in flera tusen tjänster i skolan utan att kvaliteten i skolan för den skull eftersätts.

*Allmänpolitisk
debatt*

Talmannen anmälde att Larz Johansson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 69 INGA LANTZ (vpk):

Herr talman! Jag tycker att det är mycket avslöjande att Britt Mogård inte finns här i kammaren nu och inte heller någon annan företrädare för regeringen. Det vittnar om mycket stor nonchalans. Jag hade tänkt ställa frågor till Britt Mogård, och jag kommer att skicka frågorna till henne eftersom jag tycker att det är viktigt att få svar på dem.

Trots alla de organisatoriska reformer som har genomförts i skolan har det inte hänt mycket i utjämning riktning mellan olika sorters elever. Fortfarande har elevernas sociala och ekonomiska bakgrund störst betydelse för hur det går för dem i skolarbetet och vilka utbildningar de väljer senare i livet.

Statistiska centralbyrån visar i en undersökning att många av de skillnader som tidigare fanns mellan folkskolan och realskolan nu har flyttat in i den nya skolan. Barn ur de s. k. högre sociala skikten gick tidigare till realskolan men väljer nu särskild kurs i engelska och matte. Det öppnar vägen för fortsatta studier av alla slag. Arbetarbarnen väljer de lättare allmänna kurserna.

Före grundskolereformen var 90 % av akademikerbarnen behöriga till gymnasieskolan mot 25 % av arbetarbarnen. Efter drygt tio år med grundskolan var andelarna 86 % resp. 31 %, alltså mycket små förskjutningar. Barn till akademiker väljer ofta utbildningar som leder till yrken med hög prestige och hög lön.

I SOU 1980:30, Den sociala selektionen till gymnasiestadiet, kan man läsa att det fortfarande är vanligt att barn från arbetarklassen, särskilt då flickor, avstår från fortsatt högre utbildning. De sociala, ekonomiska och geografiska förhållandena har fortfarande stor betydelse för val av utbildning, trots att målet varit att minska dessa faktorerers inverkan. Skillnaden mellan elever från akademikerhem resp. arbetarhem är större i årskull 1958/59 än i årskull 1953. Senaste tillgängliga uppgifter visar på växande sociala skillnader under 1970-talet.

Det saknas, herr talman, inte dokumentation om att skolan är en spegel av samhället runt om. Ekonomiska och sociala skillnader i hemmen kommer tydligt fram i skolan. Det är också skillnader som syns i barnens skolresultat och skolframgång.

Rika kommuner kan erbjuda sina elever bättre skolmiljö än de fattiga

Onsdagen den
15 oktober 1980

---

*Allmänpolitisk
debatt*

kommunerna kan göra.

Boendesegregationen står igenom i skolan. Höghusbarnen från Stockholms söderkommuner går i andra slags grundskolor än barn som bor i Danderyd och Djursholm. Orättvisorna i samhället konserveras hela tiden och förs över till nya generationer. Hur man än mäter skolresultat och skolmiljö visar alla undersökningar att det är arbetarbarnen som har det svårast i skolan, som har de jobbigaste skolmiljöerna osv.

Jag skall redovisa några siffror som belyser hur orättvist vårt skolsystem är och hur barn får kvalitativt sett olika undervisning.

I en undersökning delar man in klasser i högstatusklasser och lågstatusklasser. Det visar sig då att de elever som går i högstatusklasser till 75 % bor i villor, medan elever i lågstatusklasser bara till 10 % bor i villor. I högstatusklasser är andelen invandrabarn mycket låg, 1,4 %, medan andelen invandrabarn i lågstatusklasser är 63 %. I högstatusklasserna flyttar 3 % av eleverna. I lågstatusklasserna flyttar 26 %. Lärarnas undervisningstid varierar mycket kraftigt. I högstatusklasserna har lärarna i medeltal 17 års lärarerfarenhet. I lågstatusklasserna är motsvarande siffra åtta år. Dessa skillnader mellan elever från skilda miljöer är oacceptabla och djupt orättvisa. För just de elever som bäst behöver stöd och hjälp och som oftast kommer från dåliga boendemiljöer satsar man inte resurser, medan det däremot satsas på elever som i skilda avseenden redan har det väl förspänt.

Läraryrket är stor – speciellt i de fattiga kommunerna. I Botkyrka är nästan hälften av lärarna obehöriga – i Brandbergen nästan 60 %. I Djursholm däremot finns det knappast några obehöriga lärare. Det allvarligaste med läraryrket är inte att det är svårt att få tag på utbildade lärare. Det allvarligaste är den otrygghet som eleverna upplever när de tvingas byta lärare, ibland flera gånger per termin. I dag kan elever gå ut grundskolan utan att ha fått lära sig läsa, eftersom de bytt lärare så ofta på lägstadiet att ingen hunnit upptäcka deras läsproblem. Det är ett fruktansvärt svek emot dem, sade en svensklärare i Göteborg i en tidningsartikel för en tid sedan.

Herr talman! Jag är glad att Britt Mogård har dykt upp här – bättre sent än aldrig!

Dåliga läskunskaper, säger svenskläraren i Göteborg, ger ett dåligt självförtroende genom hela livet.

En grupp vid Lunds universitet har undersökt resultaten av standardprov i svenska, engelska och matte hos elever i årskurs 6 på några olika orter. Undersökningen visar att elever i Danderyd och Lidingö hade klart bättre betyg än barn från Botkyrka och Haninge. I Danderyd och Lidingö finns det ingen nämnvärd läraryrkesbrist. Där har eleverna stor möjlighet att behålla sina lärare under en lång tid. Och det är förstås tvärtom i Botkyrka och Haninge.

Jag har, Britt Mogård, talat om de sociala och ekonomiska orättvisorna, som slår igenom i skolan. Jag tänkte ställa några frågor – jag tror inte att de här förhållandena är obekanta för Britt Mogård.

1. Vad tänker regeringen göra för att kompensera de negativt segregerade skolorna?

2. Vad tänker regeringen göra för att motverka en ytterligare utslagning av arbetarklassens barn i skolan?

Regeringen har talat om normer i skolan. De normer som det är allra viktigast att få är sådana som ger ekonomiska garantier för att arbetarbarnen får samma materiella villkor i skolan som borgarklassens barn har.

Jag skall be att få gå över till sparplanen.

I den s. k. sparplanen föreslås att statsbidragen till driften av grundskola och gymnasium skall minskas med 2 %. Jag vet att det här kommer att diskuteras i ett senare sammanhang, men jag tycker att det är nödvändigt att få några klarlägganden från regeringen på vissa viktiga punkter.

Statsbidragen går till lärarlöner. Men eftersom lärartätheten är reglerad i andra sammanhang är det inte där som besparingar kan göras. Det måste alltså ske på något annat sätt. Det måste med andra ord drabba andra delar av skolans verksamhet. Jag vill fråga vilka konsekvenser regeringen anser att den tvåprocentiga indragningen av statsbidragen skall få för skolan.

Låt oss undersöka på vilka områden det är möjligt för kommunerna att spara!

För det första kan man spara på läromedel. Det kan ske genom att kommunerna går in för en större likriktning av läromedlen, genom att man nöjer sig med kvalitativt sett sämre läromedel eller genom att man drar in på de fria läromedlen.

En annan möjlighet är att man minskar skolskjutsverksamheten. En tredje är att man försämrar skolmältiderna. En fjärde möjlighet är förstås att dra in på de kommunala musikskolorna. Och en femte möjlighet är att lägga planerna på genomförande av den samlade skoldagen i skrivbordslådorna.

På vilket eller vilka av de här områdena anser regeringen att besparingsåtgärderna skall sättas in?

Det är helt uppenbart att regeringens sparförslag på skolans område kommer att få svåra konsekvenser, inte minst därför att de kommer i en för skolan illa vald situation. Förändringarna av statsbidragen till skolbyggandet har redan försatt många kommuner i en svår situation, och genomförandet av SIA-reformen har redan i många kommuner skjutits på framtiden av ekonomiska skäl.

Man håller på att genomföra en ny läroplan som skall ge kommunerna ökad självständighet. Men vart tar självständigheten vägen när kassan sinar?

Många kommuner anstränger sig exempelvis att ge invandrabarnen en hemspråksundervisning som sträcker sig utöver vad de åläggs i författning. Det gör man därför att det är nödvändigt, men det kommer att bli omöjligt i fortsättningen. De kommunala initiativen kommer att omöjliggöras.

Visserligen säger regeringen att en del av de pengar som sparas skall transfereras till kommuner med speciella behov. Men det framgår inte om dessa transfereringar ens kommer att kompensera för de indragna statsbi-

dragen. Under alla förhållanden är de inte tilltagna så att de kan väntas lösa några problem.

Jag skall ställa ytterligare ett par frågor. Om regeringen anser att det är oundvikligt att spara på skolans område, varför föreslår man då inte indragningar på anslagen till de enskilda skolorna? Och varför föreslår man inte att medlen till företagens yrkesutbildning dras in? Jag hoppas att jag får svar på mina frågor, som är viktiga att få svar på. Många föräldrar och elever är också intresserade av hur regeringen ser på dem.

Anf. 70 Statsrådet BRITT MOGÅRD:

Herr talman! Jag beklagar att jag inte var närvarande när den här skoldebatten började. Det beror på att jag just har kommit hem från skolbesök i Umeå och hade fått upplysning från kammarkansliet att jag beräknades kunna hålla mitt anförande kl. 11.30 i morgon förmiddag.

Det torde inte finnas någon som längre förnekar att vi i den svenska skolan har många allvarliga problem. Att man på sina håll så länge har vägrat att se det som har varit uppenbart – i synnerhet för dem som dagligen har konfronterats med problemen – har medfört större skadeverkningar än som varit nödvändigt.

Glädjande nog tycks nu en tillnyktring ha skett över lag, senast visad i det programförslag som framlagts av en socialdemokratisk arbetsgrupp med Lena Hjelm-Wallén som ordförande. I väsentliga delar överensstämmer vad man där föreslår med den skolpolitik som de borgerliga regeringarna har fört sedan 1976. I programförslaget slås klart fast att skolan måste förmedla bättre kunskaper och garantera alla elever goda basfärdigheter, att eleverna måste ställas inför krav, att de skall fostras till respekt för arbetets värde och till ett aktivt medansvar för sin egen och andras situation. Den socialdemokratiska skolpolitik som har förts sedan slutet av 1960-talet kan alltså betraktas som en beklaglig parentes.

Därmed är förutsättningarna goda att snabbt få genomslag ute i skolorna för de åtgärder som krävs för att få bukt med problemen. Myten om att barn skall få växa fritt och att vuxna inte får påverka kan avlivas liksom oklara budskap om att lärarens huvudsakliga uppgift är att organisera inlärnings-tillfällena.

Den ändrade inställningen måste, om den är ärligt menad, medföra att man aktivt stöder de krav på undervisningens innehåll och arbetsätt samt på skolans fostransansvar som kommer till uttryck i den nya läroplanen för grundskolan.

Den måste också ha till följd att man slutar upp med att misstänkliggöra dem som ute i skolorna skall leda arbetet. Inte minst gäller det att råda bot på den stora bitterhet som många lärare känner, sedan de ständigt under många år av s. k. progressiva skolpolitiker och skolförståsigpåare i allmänhet fått sin kompetens, ja t. o. m. sin goda vilja, ifrågasatt.

Insikten om problem och nödvändiga åtgärder måste också innebära att den skolpolitiska diskussionen inte längre grundas på felaktiga sakuppgifter och fritt uppfunna kontroverser. Det finns skiljaktigheter i regeringens och

oppositionens skolpolitiska syn som är tillräckligt klara och betydande för att debatten ändå skall hållas vid liv.

De sparåtgärder som regeringen föreslår också på skolans område kan förvisso debatteras utan att man förfaller till skrämselfpropaganda. Effekterna av sparåtgärderna måste inte minst ses mot bakgrund av internationell skolstandard. Det är inte nödvändigt att göra så drastiska jämförelser som mellan den svenska skolan och u-ländernas utbildningssituation. Det räcker att konstatera att Sverige, enligt färsk UNESCO-statistik, har den största utgiften per elev bland 34 redovisade industriländer och satsar avsevärt mer än t. ex. Canada, Norge och USA. Det räcker faktiskt att konstatera det för att varje tal om katastrofal nedrustning skall framstå som parodiskt.

Oppositionens heta vilja att komma åt regeringen har bl. a. lett till att man har försökt skrämma upp skolpersonal, elever och föräldrar med påståenden om att sparåtgärderna syftar till att åstadkomma större klasser.

Beträffande förslaget om klasstorleken på mellanstadiet är sanningen denna. Delningstalet för klasserna på mellanstadiet sänktes från 35 till 30 i samband med grundskolans genomförande under första halvan av 1960-talet. Inget nytt riksdagsbeslut har sedan fattats om att förändra klasstorleken.

För ett par år sedan började emellertid antalet elever per basresurs, som i det nya statsbidragssystemet är den direkta motsvarigheten till det tidigare klassmedeltalet, att minska på mellanstadiet, medan någon motsvarande minskning inte skett vare sig på grundskolans låg- eller högstadium.

Regeringen föreslår nu åtgärder som skall återställa det basresursmedeltal som hela tiden varit tänkt att gälla. Jag finner det anmärkningsvärt, om riksdagsmän inte fäster större avseende vid riksdagens beslut än att de angriper åtgärder som endast syftar till att besluten skall upprätthållas.

Självklart innebär det besparingar att se till att vi får inte större klasser än tidigare men lika stora som vi hade för ett par år sedan. Den största besparingen görs genom en minskning av statsbidragen till det allmänna skolväsendet med 2 %, men det är en helt annan historia.

Av den minskningen kommer enligt förslaget en halv procentenhet att återgå till vissa kommuner som annars skulle få mycket svårt att klara upp sin situation. Återbetalningen skall styras efter behov, så som sker med den s. k. länskolnämndsresursen, och jag tror att Inga Lantz där har fått svar på någon av sina frågor.

Det finns inte någon möjlighet för kommunerna att kompensera det bortfallet genom att göra klasserna större eller genom att minska på antalet lärartimmar. Den samlade undervisningsvolymen i form av lärarveckotimmar får nämligen inte minska. Det betyder att antalet lärare inte heller kan minska på grund av den här åtgärden. Större klasser leder därför inte heller till någon besparing.

Det minskade statsbidraget måste kommunerna i stället kompensera genom besparingar inom den kommunala verksamheten som helhet. Det är inte, Inga Lantz, regeringens eller riksdagens sak att föreskriva hur kommunerna skall genomföra dessa besparingar. Men nog vore det märkligt, om inga som helst sparmöjligheter skulle föreligga på skolområdet.

Nr 8

Onsdagen den
15 oktober 1980

Allmänpolitisk debatt

Jag föreslår också en del andra besparingar, men de har uppenbarligen inte varit aktuella i debatten, hittills i varje fall.

Mot bakgrund av den UNESCO-statistik som jag nyss redovisade förefaller det inte troligt att det är brist på resurser som i första hand har vållat den svenska skolan problem. Det är på tiden att vi erkänner det förhållandet och angriper de verkliga orsakerna.

Jag har varit djärv nog att ur den aspekten – och endast ur den aspekten – välkomna de ekonomiska svårigheterna, för de kan forcera fram den nödvändiga omprövningen av attityderna till kunskaper, till arbete, till fostran och hjälpa oss att göra de ofrånkomliga prioriteringarna på ett sådant sätt att de gagnar den svenska skolans fortsatta utveckling.

Anf. 71 LENA HJELM-WALLÉN (s) replik:

Herr talman! Det tycks ha utbrutit en viss förvirring i borgerlighetens skoldebatt. Nidbilderna som man i årtal har målat upp av socialdemokratin som kunskapsföraktare, inte stående för ordning och reda osv. stämmer inte med vad man kan utläsa av det program som vi har presenterat. Vi säger att det är bra att ni äntligen har läst på den socialdemokratiska skolpolitiken och förstått den.

Att det skulle ha skett en omsvängning är alldeles fel. Ni gör en jämförelse mellan den nidbild som ni själva har målat upp av socialdemokratisk skolpolitik och det som har varit verklighet nu liksom tidigare och som finns att utläsa ur vårt skolpolitiska program.

I seriösa debatter har också borgerliga debattörer erkänt att nidbilden är fel. Jag ser Hans Nyhage framför mig, och jag kan erinra honom om att han i läroplansdebatten för ett och ett halvt år sedan erkände att vi faktiskt står för kunskap. Också skolministerns statssekreterare har nyligen i en artikel sagt att påståendet att vi skulle ha stått för någon sorts "flumpedagogik" är fel och att det egentligen var andra som gjorde det. Man behövde inte hålla på att låtsas på detta sätt, och det vore mycket bra om vårt program kunde leda till att skoldebatten nyanseras, så att vi kan tala om de skillnader som verkligen föreligger och inte om nidbilder som målas upp.

Den andra frågan, som är större och viktigare just nu, gäller nedskärningen av skolans resurser. När Britt Mogård säger att det är parodiskt att vi ser med stort allvar på denna nedskärning, då blir man något betänksam. Det kan inte vara parodiskt att göra klart vilka allvarliga konsekvenser det får för skolan när dess personal dras ned så kraftigt som regeringen föreslår. Och det lät minsann inte så i den borgerliga propagandan för några år sedan. Då skulle praktiskt taget alla skolproblem klaras av med mindre klasser. Sätt dagens handlande från regeringens sida mot gårdagens propaganda – då avslöjas er skolpolitik mycket drastiskt.

Anf. 72 INGA LANTZ (vpk) replik:

Herr talman! Jag började med att tala om hur orättvist det svenska skolsystemet fungerar för elever från olika miljöer och med olika sociala och ekonomiska bakgrunder. Det är fakta som gång på gång kommer fram i olika

undersökningar och som inte kan vara obekanta för regeringen. Jag frågade därför vad regeringen tänker göra för att kompensera de negativt segregerade skolorna. Jag frågade också vad regeringen tänker göra för att motverka att arbetarklassens barn i fortsättningen slås ut ännu oftare. När resurserna till skolans område nu skärs ned, så kommer det förstås att allra hårdast drabba de kommuner som redan nu har oerhörda problem med att få bl. a. skolan att fungera. Jag noterar att jag inte har fått några svar på dessa frågor.

Britt Mogård talade om den bitterhet som många lärare känner. Jag tror att den bitterheten är mycket liten i jämförelse med den som eleverna och föräldrarna känner. De reformer som under många år har genomförts för att minska de ekonomiska och sociala faktorernas betydelse har inte fått effekt. Och inom många grupper i samhället är besvikelsen mycket stor över att den sociala snedrekryteringen fortfarande är kraftig och att utslagningen sker i allt snabbare takt och allt längre ner i åldrarna.

Britt Mogård sade att det inte är bristen på resurser som har påverkat skolan negativt. Nej, det är inte bara fråga om en brist på resurser, men resurserna här inte fördelats till de områden där de bäst skulle ha behövts. Men det hänger förstås samman med vad jag tidigare var inne på: samhällsplanering, bostadsplanering och bostadssegregation. Det hänger också samman med föräldrarnas vardagssituation, arbetsförhållanden och en mängd andra faktorer. Vi måste sätta in skolan i ett helhetsperspektiv och inte bara se ensidigt på problemen där. Om skolan även i fortsättningen kommer att se ut som den i dag gör, får vi fortsatt segregation i skolan.

Britt Mogård sade att kommunerna måste kunna spara någonstans på skolans område. Det är klart att kommunerna kan göra det. Vi kan få en ändå kraftigare social nedrustning. Jag såg i går Huddinge kommuns prutningsförslag när det gäller den sociala sektorn. Det var mycket kraftiga prutningar som borgerligheten där föreslog. Jag kan tänka mig att man kan föreslå liknande prutningar även på skolans område, men effekterna blir då förödande, framför allt för dem som har det svårast i skolan och som mest behöver stöd och hjälp från många håll.

Anf. 73 Statsrådet BRITT MOGÅRD:

Herr talman! Förvirringen på skolpolitikens område ligger nog knappast på den borgerliga kanten, Lena Hjelm-Wallén. Vårt budskap har nog under ett antal år varit entydigt, och detta har kanske också kommit till uttryck i det stöd vi har fått.

Förvirringen har nog rätt på den socialdemokratiska sidan. Men jag vill inte alls anklaga socialdemokraterna för illvilja eller motstånd mot kunskaper eller något sådant. Däremot har de varit offer för dåliga rådgivare.

Jag är glad att förvirringen nu har släppt och välkomnar i allra högsta grad det programförslag som inte minst Lena Hjelm-Wallén är mamma till – dock inte i alla detaljer, vill jag kanske för säkerhets skull tillägga.

Lena Hjelm-Wallén efterlyser som jag en saklig debatt. Vore det då inte på tiden, Lena Hjelm-Wallén, att överge det i och för sig naturligtvis

publikknipande argumentet att vi moderater och borgerligheten i övrigt talade för mindre klasser? Lena Hjelm-Wallén vet ju mycket väl att den frågan blev överspelad i och med SIA-propositionen 1976 och det nya statsbidragssystem som infördes genom riksdagsbeslut 1978. Vi bestämmer inte längre centralt klassernas storlek utan har ett helt annat bidragssystem med basresurser och förstärkningsresurser och möjligheter att lokalt bestämma gruppstorleken.

Om Lena Hjelm-Wallén vill anklaga mig eller borgerligheten för någonting, så anklaga oss för att vi ännu inte förmått öka förstärkningsresursen, för då blir det åtminstone en saklig debatt.

Inga Lantz talar om negativt segregerade skolor. Jag är medveten om det problemet, och jag skulle vilja påstå att alla partier var det när vi beslutade om SIA-reformen och när vi fattade beslut om det nya statsbidragssystemet. Jag är övertygad om att vi kan komma mycket längre på den behovsriktade resursfördelning som då infördes. Men den var i alla fall ett första steg till att försöka angripa det här problemet.

Jag vill också säga att vi har gett kommunerna, rektorsområdena och skolorna väldigt stora möjligheter att styra resurserna dit där problemen är större. Men det är också en fråga om modet att utnyttja de här möjligheterna, och där måste jag säga att det återstår mycket ännu så länge.

Inga Lantz får gärna för mig tala om lärarbitterhet, men det var inte samma lärarbitterhet som jag talade om. Jag talade om den bitterhet som uppstår när man upplevt att lärarkåren blivit beskydd för att vara orsaken till skolans problem, och det är naturligtvis en bitterhet som jag väl kan förstå.

De internationella uppgifterna om den svenska skolans standard i jämförelse med standarden i andra industrialiserade länder – jag understryker att det gäller industrialiserade länder – är offentliga. Jag ställer dem gärna till förfogande. De visar bl. a. att lärartätheten i den svenska skolan vida överstiger vad som gäller i andra länder. Om man sedan talar om skolpersonal är personaltätheten enormt överlägsen.

Jag ställer som sagt dessa uppgifter gärna till förfogande, ifall man inte kan få tag på materialet på annat sätt. Det är en intressant och mycket tankeväckande läsning, och den skulle kanske leda oss till att diskutera andra problem än dem som så sticker i ögonen – resursproblemen.

Sparpropositionen får vi väl ändå tillfälle att diskutera mer i detalj vid ett senare tillfälle.

Anf. 74 LENA HJELM-WALLÉN (s) replik:

Herr talman! Jag är glad åt det här intresset för vårt skolpolitiska program. Det är ett konstruktivt och verklighetsnära program som är väl värt att läsa. Jag förstår också, när Britt Mogård säger det, att hon verkligen inte instämmer i alla detaljer – det vore mycket underligt om så var fallet.

Sedan var det fråga om de ökade eller minskade resurserna till skolan och skolans behov av ökade resurser. Britt Mogård säger att kravet på mindre klasser blev bortspelat 1976 i och med att riksdagen fattade beslut om SIA-reformen. Det är riktigt, för då gav ni er på den punkten – det var inte

detta som var det viktigaste. Men ni var tydligen så fångna i er egen propaganda så att ni höll fast vid er ståndpunkt väldigt länge, och nu är vi återigen där. Ni sade det i er regeringsdeklaration 1976, och det har hängt med sedan dess.

Här är det fråga om en kovändning. Först är det ökade resurser som skall klara problemet, och nu är det tvärtom minskade resurser som skall klara problemet.

Jag ställde frågan innan Britt Mogård hade kommit till kammaren, om det verkligen kan vara så som Arbetet skrivit, nämligen att Britt Mogård sagt att hon med risk för att betraktas som naiv tror att en resursminskning ger en mänskligare och tryggare skola. Är det så, Britt Mogård, att skolan blir bättre om den får mindre resurser?

Anf. 75 INGA LANTZ (vpk) replik:

Herr talman! Britt Mogård säger att hon är medveten om att elevsituationen är olika i olika delar av landet och i olika kommuner. Jag skulle vilja fråga: Vad är det som gör att barnen i Botkyrka får en mycket sämre undervisning än barnen i Djursholm? Vad tror Britt Mogård att det beror på?

Det är ju belagt att det förhåller sig så, och jag frågar: Vad är det som gör att barnen i Botkyrka i förhållande till barnen i Djursholm får sämre betyg, att de väljer lättare utbildning eller ingen utbildning alls? Vad är det som skapar den sociala snedrekryteringen genom hela skolsystemet? Har man inom regeringen på något sätt analyserat vilka faktorer som påverkar detta? Det sägs här att man skall decentralisera och att SIA-reformen var ett steg i den riktningen. Men det visar sig nu att väldigt många kommuner har svårt att få igenom SIA därför att det saknas resurser, ytterst i form av pengar men också i form av praktiska hjälpmedel, och utan resurser går det inte att komma någonstans.

Jag menar att man hittills har satsat alldeles för litet av resurser på de skolor och inom de områden där man har det jobbigt, och med regeringens sparplan kommer situationen att ytterligare förvärras. De barn som allra mest behöver stöd och hjälp får det i ännu lägre grad än i dag, och redan i dag är läget på skolområdet katastrofalt dåligt.

Anf. 76 Statsrådet BRITT MOGÅRD:

Herr talman! Tycker Lena Hjelm-Wallén egentligen att det är riktigt snyggt att gång på gång upprepa anklagelser mot mig för saker som jag faktiskt har förklarat? Jag förstår att det känns skönt att få säga: Tänk ändå, hon gjorde fel den gången! Det var ett skrivfel i regeringsdeklarationen. En sådan debatteknik stämmer i varje fall inte överens med de normer jag ansluter mig till.

För att tala om de problem i den svenska skolan i dag som det verkligen handlar om vill jag säga att det i och för sig inte är någon nyhet – åtminstone inte för mig, som satt med i SIA-utredningen – att vi redan i samband med utredningen påpekade att ett grundläggande problem i den svenska skolan

Nr 8

Onsdagen den
15 oktober 1980

---

*Allmänpolitisk
debatt*

var att vi hade en objektsyn på eleverna, att vi betraktade barn och ungdomar som någonting som skulle servas i alla möjliga avseenden. De skulle undervisas, matas, diskas efter och städas efter. De fick stå på tillväxt.

Jag vidhåller att detta fortfarande är det grundläggande problemet. Vi är många som sedan SIA-utredningen lade fram sitt betänkande 1974 har försökt att plädera för att den skadliga inställningen måste bort, men vi har inte kommit åt den. I det avseendet – än en gång: endast i det avseendet – välkomnar jag de ekonomiska svårigheterna, för de tycks vara det enda som kan få människor ute i kommunerna – lärare, skolpersonal, kommunalguddar och -gummor – att börja se på eleverna som en resurs, att börja se dem som människor. Det betyder oändligt mycket mer än att vi kostar på dem ännu mera material, ännu mera omsorg och ännu mera vakter – för det är ofta detta som det dess värre handlar om. Eleverna måste få vara med i skolverksamheten.

Till Inga Lantz: Det är väl en något äventyrlig slutsats, som jag inte är beredd att skriva under på, att man ger en sämre undervisning i Botkyrka än i Danderyd. Vi har mindre resurser i Botkyrka än i Danderyd, och vi når sämre resultat i Botkyrka. Men jag vill påstå att detta sammanhänger med väldigt många faktorer som är mycket svåra att angripa, och det vet Inga Lantz lika väl som jag. Vi har t. ex. lärarproblemet. Det finns väldigt många unga rutinerade och/eller obehöriga lärare i problemkommunerna. Jag vet inte om Inga Lantz har någon lösning på detta: att vi skall ha en annan lönesättning, som de fackliga organisationerna motsätter sig, eller att vi skall ha någon sorts arbetsplikt. Det är klart att man kan tänka sig detta, men jag tror inte att vi vinner någon större framgång med det.

Vi måste nog angripa flera faktorer. Vi känner till dem och söker vägar. Alla goda uppslag välkomnas. Men jag kan inte hjälpa att jag tycker att det är litet pinsamt när Inga Lantz säger att det är litet svårt att genomföra SIA, då hon så uppenbart menar samlad skoldag, vilket faktiskt är en mycket liten del av SIA-reformen – och kanske långt ifrån den viktigaste.

Talmannen anmälde att Inga Lantz anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 77 LINNEA HÖRLÉN (fp):

Herr talman! Jag tänkte bara säga några ord om en annan del av den aktuella skoldebatten, nämligen normfrågan. Frågan om samhällsmoral har följt mänskligheten så långt tillbaka som det har funnits samhällen. Finns det några allmängiltiga normer för hur den enskilde skall bete sig för att kunna leva i ett samhälle? är en fråga som ofta ställs i detta sammanhang. En annan är denna: Hur skall vi i så fall lära kommande generationer att leva efter sådana normer?

Först några reflexioner kring den första frågan. Finns det en allmängiltig samhällsmoral? Det är en fråga som jag inte tror att någon i dag vågar ge ett definitivt svar på. Många filosofer som har arbetat med problematiken – jag kan nämna Sokrates, Konfutsé och Immanuel Kant – har menat att en allmän

sedelag förutsätter något absolut vid sidan av människan. Man må kalla det vördnad för livet, samvetet, medmänsklighet eller Gud, men man böjer sig för det som något heligt, något ofrånkomligt. Hur än ett moraliskt beteende vuxit fram återstår alltid svårigheten att föra en sådan normbildning vidare till nästa generation. Man kan naturligtvis lära sig reglerna, det utvändiga beteendet, budorden. Men enbart detta är inte moral. Att viljelöst följa yttre bud brukar vi kalla moralism och betraktas som någonting negativt. Frågan är om det över huvud taget är möjligt att fostra fram ett moraliskt beteende, som ju i egentlig mening endast kan växa fram ur krav inifrån individen själv. Och därmed är jag inne på den andra frågan som jag ställde: Hur skall vi kunna lära ut en vettig samhällsmoral?

Det finns anledning att påpeka att normer inte är för all tid givna och oföränderliga.

I ett centraliserat, specialiserat och opererande samhälle där varje individ inte kan se sin egen nödvändiga roll, förtunnas behovet för individerna av gemensamma normer. När det inte spelar någon roll för samhällets funktion vad individen gör tycker man inte heller att ett visst handlande är "bättre" än ett annat. Då tar andra normer över – sådana som är självcentrerade och "privatiserade".

I ett samhälle där alla har en uppgift och där alla är mer beroende av varandra kommer däremot normer att skapas som ett naturligt mönster för hur individen skall handla. Man kan säga att naturliga normer föds ur daglig gemenskap och ansvarstagande tillsammans med andra.

Ett sådant samhälle skulle ju skolan kunna vara. Frågan om normbildningen i skolan har ju aktualiserats genom arbetet med den nya läroplanen för grundskolan och genom olika händelser som inträffat i det dagliga skolarbetet. I den läroplan som just i dagarna slutbehandlas står, med formuleringar som är ärvda från tidigare läroplan: Att väcka respekt för sanning och rätt, för människans egenvärde, för människolivets okränkbarhet och därmed för rätten till personlig integritet är en huvuduppgift. – Här tycker jag att läroplanen i koncentrerad form har fångat några av de värderingar som vi betraktar som omistliga i samhället. I det dagliga skolarbetet bör det finnas många tillfällen att anknyta till hur nödvändigt det är med rättvisa och med att tala sanning. Vill jag själv som individ bli respekterad måste jag också respektera andra.

De är också för mig angeläget att särskilt lyfta fram skolans uppgift att väcka respekt för människolivets okränkbarhet. Människolivet – det handlar om hela personligheten: ande, själ och kropp. Det kräver mycket av ömsinhet och varsamhet hos den som skall leda undervisningen om människolivets okränkbarhet, en undervisning som i stor utsträckning ligger i det personliga föredömet.

Det är en mycket svår uppgift att lägga på skolan, detta med fostran till normer, och skolan kan inte ensam klara den. Den uppgiften förutsätter ett nära samarbete med hemmen. Skall eleverna kunna hitta ett normsystem som känns riktigt för dem själva, är det nog viktigt att skolans och hemmens värderingar inte är alltför olika.

Det är bra, anser jag, att debatten om normfrågorna nu skjutit fart. Sanningen är ju, att det aldrig råder ett normlöst tillstånd. När inte vissa normer hävdas, kommer andra att gälla. Och frågan är om de är bättre. Jag tror dock att det är möjligt att nå fram till ganska stor enighet om vilka värderingar och förhållanden som bör prägla undervisningen på olika områden och att dessa värderingar och förhållanden bör prägla skolmiljön i övrigt. Det är inte bara möjligt utan nödvändigt att skapa ordning och reda i skolmiljön.

Anf. 78 LARS GUSTAFSSON (s):

Herr talman! Jag tänkte i det här inlägget ägna mig åt frågan om grundskolans kursplaner. Dessa och statsrådet Mogårds hantering av dem har blivit föremål för en livlig debatt den senaste tiden. Det har också framskymtat här i kväll, i debattens början.

I ett pressmeddelande den 19 september motiverade statsrådet Mogård departementets strykningar i skolöverstyrelsens förslag till kursplaner.

Motiven uppgavs då vara att SÖ:s förslag innehöll

1. facktermer och svåra ord,
2. upprepningar av sådant som redan står i Mål och riktlinjer,
3. resonemang om lärarnas arbetsmetoder, som skulle bli bindande för lärarna,
4. varvningar av kommentarer med mål och huvudmoment.

Hur är det nu med de här officiellt uppgivna motiven för att gå in och ändra så pass kraftigt som man har gjort från departementet?

Det kan vara intressant att titta litet grand på departementets ursprungliga strykningar i t. ex. svenska och bild för att se om de officiella motiven har någon bärighet.

I svenska har departementet strukit avsnitt som präglats av den nya språksyn som genom en omfattande språkforskning vuxit fram sedan 1969 års läroplan tillkom. Den språksynen innebär att man framför allt betonar att användningen av språket är nära köpplad till sådan kunskap, till erfarenheter och till bearbetningen av dem. Avsnitt som baserats på tanken att social utveckling och språklig utveckling hänger samman har också strukits.

Utbildningsutskottet betonade i sitt betänkande om läroplanen våren 1979 att skolan skall verka för solidaritet med eftersatta grupper inom- och utomlands och gemenskap med invandrare. Mot den bakgrunden är det litet märkligt att departementet strukit avsnitt som betonar kunskaper om språkläget för minoriteter eller personer med språkliga handikapp.

Andra typer av strykningar som departementet har specialiserat sig på är i avsnitt som talar om att eleverna skall använda språket som hjälpmedel för att påverka och förändra saker och ting till det bättre.

Ett annat område för departementets strykningsiver gäller delar som i anslutning till avsnittet Fostran och utveckling i Mål och riktlinjer betonar samhällsrelevansen. Kvar finns enbart formuleringar som avser den personliga relevansen. Tydligare än så kan inte en renodlad individualism dokumenteras.

En av de miljöer som jämte hem, skola och kamratkrets i hög grad bestämmer människors språkutveckling är arbetslivet. Dessa miljöer eller områden som är betydelsefulla att behandla i svenska har strukits. Vad gäller arbetslivet står strykningarna nästan direkt i strid mot riksdagsbeslutet.

De avsnitt som betonar att skolans kamp mot skräpkulturen skall föras även i ämnet svenska har givetvis också strukits eller getts harmlösa formuleringar. Rädslan från konservativt håll att göra markeringar mot hela den kommersiella smörja som väljer över oss är uppenbar.

Om litteraturläsningen i skola och hem har man fört in en helt menlös formulering som bara går ut på att man skall skapa ett bestående bok- och läsintrasse. Den formuleringen får i stort ersätta SÖ:s viktiga kvalitativa formuleringar om att litteraturläsning skall öka kunskaperna om andra kulturkretsar, ge förståelse för invandrares situation, stärka intresset för våra nordiska grannländer och ge historiskt perspektiv på dagens situation.

I ämnet bild är givetvis också, liksom i svenska, avsnitt som innehåller en uppmuntran till eleverna att skapa alternativ till det kommersiella kulturutbudet strukna.

På motsvarande sätt är ett avsnitt som betonar att bildspråket är ett medel för att värna och förverkliga yttrandefriheten struket.

Passager där det står att eleverna skall göras medvetna om villkor för kulturutbyte mellan människor och länder finns inte heller med längre.

Slutligen är miljökunskapen borttagen som huvudmoment.

Därmed har departementet också strukit avsnitt som tar upp att skolan skall stödja eleverna i deras arbete att utveckla en bra barn- och ungdomskultur.

Borta är därigenom också formuleringar där det står att eleverna skall lära sig genomskåda fördomar och motsägelsefulla budskap.

Exemplen skulle kunna mångfaldigas, men detta får räcka för tillfället.

När man granskar allt det som departementet strukit i den första versionen, så kommer man till att det knappast kan ha varit förekomsten av facktermer och svåra ord som väglett strykningsarbetet. De strukna avsnitten innehåller inte särskilt mycket facktermer och svåra ord, i varje fall inte mer än de kvarstående textavsnitten.

Statsrådet Mogård talar i det här sammanhanget mycket om att "vanliga människor" skall kunna läsa kursplanerna. Hon anser tydligen inte att de skulle kunna klara av att läsa och förstå SÖ:s förslag.

Detta förslag har godkänts av bl. a. Elevförbundet, Hem och Skola, LO och TCO. Dessa organisationer representerar ju i eminent grad "vanliga människor". Nog skulle representanterna för dessa organisationer ha protesterat mot texter som de bedömt att deras medlemsgrupper inte alls förstod. Statsrådet Mogårds första skäl kan alltså inte vara särskilt bärande.

Statsrådet Mogårds andra skäl, att det förekommer upprepningar av vad som redan står i Mål och riktlinjer, är i stor utsträckning riktigt.

Varför finns då sådana här upprepningar med?

Det finns för det första en bastant erfarenhet av 1969 års läroplan, eller Igr

69. i vilken Mål och riktlinjer inte kom igen i kursplanerna utan svävade fritt och litet föraktligt kallades poesidel – ett uttryck som f. ö. statsrådet Mogård också litet vårdslöst använder ibland. Detta gjorde att andan i Mål och riktlinjer aldrig genomsyrade kursplanerna. Bl. a. läroplansforskarna har också rekommenderat att man skulle göra som SÖ har gjort och låta Mål och riktlinjer genomsyra kursplanerna.

Men sedan har SÖ också haft att gå efter läroplanspropositionen, som sedan i dessa avseenden blev riksdagsbeslut. I propositionen upprepas på flera ställen kritiken mot SÖ:s tidigare kursplaneförslag, som ansågs aldeles för översiktliga och förenklade, så att de inte gav tillräcklig vägledning för elever och lärare. Propositionen, som folkpartiregeringen stod bakom, förordar därför utförligare skrivningar. Detta biträdde riksdagen. När SÖ sedan villfar riksdagens begäran är det ju orimligt att departementet går emot detta. Statsrådet Mogårds andra skäl må alltså vara riktigt i sig men saknar, mot bakgrund av erfarenhet, senare läroplansforskning mot riksdagsbeslutet, berättigande.

Vad sedan beträffar statsrådet Mogårds tredje skäl, att SÖ:s formuleringar skulle bli bindande för lärarnas sätt att arbeta, så är väl åtminstone följande att säga:

För det första finns det faktiskt enligt riksdagsbeslutet vissa arbetsätt som inte får förekomma, och det måste givetvis vara bindande – fast i negativ mening.

För det andra, när statsrådet Mogård säger, under samma punkt, att resonemang om arbetsättet inte hör hemma i kursplanerna, så finns det skäl att påminna om ett stycke i Mål och riktlinjer, som regeringen och därmed statsrådet Mogård själv har fastställt. Där står bl. a. att kursplanerna består av mål och huvudmoment. Där står vidare att i huvudmomenten ingår också olika vägar att öva färdigheter. Det måste ju betyda att det redan är fastslaget att arbetsättet är en del av kursplanerna.

När nu SÖ lagt in avsnitt om arbetsättet i kursplanerna, så fullföljer man egentligen bara vad som påbjudits i Mål och riktlinjer.

Men aldeles oavsett hur man nu ser på det här problemet, så tycker jag att det inte är rimligt att, som statsrådet Mogård gör, hävda att SÖ:s formuleringar skulle binda lärarna vid ett visst bestämt arbetsätt. Formuleringarna ger i SÖ:s utformning fortfarande en mycket stor metodisk frihet för läraren. Det står f. ö. ingenstans att det är fråga om vissa i detalj preciserade arbetsätt och andra som är förbjudna.

Det bör dessutom läggas till att riksdagen faktiskt också bl. a. när det gäller samhällsorienteringen gjorde rätt bestämda uttalanden om just arbetsättet. Riksdagen framhöll således att samhällsorienteringen skulle "präglas av en undersökande och problemorienterad metodik, diskussioner, intervjuer och studieböcker". Detta ger naturligtvis en viss inriktning av arbetsättet, men det binder ju därför inte lärarna särskilt mycket i detalj. Det tycker jag att man skulle kunna vara överens om.

Statsrådet Mogårds farhågor om denna bindning av lärarnas arbetsätt framstår, tycker jag, mot bakgrund av detta som rätt litet grundade.

Statsrådet Mogårds fjärde skäl, att kommentarerna ibland varvas med mål och huvudmoment på ett förvillande sätt och att alla kursplaner skall disponeras efter samma princip, tarvar också några ord.

Såvitt jag kan bedöma – efter att ha läst SÖ:s förslag till kursplaner – gäller precis vad statsrådet Mogård efterlyser, därför att SÖ:s förslag är ju också disponerade efter samma princip. Först har man mål, sedan huvudmoment för de olika ämnena. Statsrådet Mogårds anmärkning i det avseendet framstår därför enligt min mening som helt obefogad.

Den andra invändningen, att kommentarer varvas med mål och huvudmoment, är en aning vilseledande. Det finns ju bara två avsnitt, nämligen för det första Mål och för det andra Huvudmoment. Det som statsrådet Mogård godtyckligt kallar kommentarer är väl snarast sådant som hon ogillar och vill ha bort, och därför passar det hennes syften att sammanföra detta under rubriken *Kommentarer*.

För resten gäller naturligtvis uppenbarligen inte längre hennes invändning, därför att departementet nu i sin senaste version åter har lagt in en hel del av det man tidigare plockat bort.

Sammanfattningsvis framstår inte statsrådet Mogårds officiella skäl till ändringarna i SÖ:s kursplaneförslag som särskilt övertygande. Kanske är det ändå som statsrådet Mogårds statssekreterare Anders Arfwedson säger i några tidningsreportage. Han kanske kommer sanningen närmare när han talar om att det är en annan politisk syn som ligger bakom departementets ändringar. Jag förstår bara inte varför han formulerar motsättningen i politisk syn som en motsättning mellan SÖ:s experter å ena sidan och departementet å den andra. Det borde väl ändå vara bekant för det första att det var SÖ:s styrelse som enhälligt tog förslaget om kursplaner, för det andra att det i SÖ:s styrelse sitter representanter för LO, TCO, SAF, SACO/SR m. fl. organisationer och för det tredje att SÖ:s förslag var förankrat hos en rad invandrарorganisationer, ämnesföreningar, elevorganisationer, lärar- och skolledarorganisationer, kommunförbund, Hem och Skola samt forskargruppen om läroplansfrågor.

Det är alltså egentligen helt felaktigt att, som gjorts från departementet, framställa sig självt som ett slags folkets talesman gentemot en liten grupp SÖ-byråkrater. Det är visserligen populärt att göra så, men icke förty är det inte särskilt riktigt. I själva verket är det väl en motsättning mellan å ena sidan nästan alla intressenter av betydelse i sammanhanget och å andra sidan den konservativa departementshalva som statsrådet Mogård leder.

Nu har som många vet departementets ursprungliga strykningar väckt stor debatt i press och annorstädes. Inför det tryck som från olika håll övats på departementet har detta nu fått göra en hel del reträtter. I sak är detta bra, tycker jag, utifrån mina värderingssynpunkter. Fortfarande kommer emellertid vissa ämnen, främst svenska, att få vidkännas ordentliga ingrepp från det konservativa departementet.

Min avsikt med att ändå uppehålla mig vid departementets ursprungliga förslag till strykningar är att visa vad som skulle ha hänt om moderaterna hade fått härja helt ensamma utan trycket från den allmänna opinionen.

Statsrådet Mogård beklagade i ett pressuttalande som jag såg att frågan hade blivit offentlig. Jag tycker tvärtom att det är bra att den har blivit offentlig. En fråga som under hela arbetsprocessen, alltifrån proposition och riksdagsbeslut och sedan över SÖ-behandling, har drivits med all den öppenhet man kan begära bör självfallet också i sina sista faser få behandlas under motsvarande öppenhet.

Statsrådet Mogård har i något av sina många pressuttalanden sagt att det är hon som sköter politiken på det här området. Det är riktigt, men det hindrar ju inte att man sköter politiken under öppenhet även i den sista fasen.

Blygsamhet hör som bekant inte till statsrådet Mogårds dygder, men med hänsyn till den blygsamma majoritet hon har bakom sig skulle det för en gångs skull ha varit klädsamt med den dygden.

Anf. 79 Statsrådet BRITT MOGÅRD:

Herr talman! Det senaste inlägget finner jag vara ytterst förvånande. Jag har aldrig hört något liknande, måste jag säga.

Här håller Lars Gustafsson på att kommentera arbetspapper som han välhoppas jag – enbart har fått läsa om i pressen. Kursplanerna är ju ännu inte beslutade.

Vad är det som Lars Gustafsson håller på att kommentera? Vad är det som har strukits och satts in och rättats till och vad är det för reträtter? Såvitt jag begriper kan Lars Gustafsson inte ha någon som helst uppfattning om detta. Det är väl ändå slutprodukten som måste bedömas. Eller menar Lars Gustafsson att riksdagens bemyndigande till regeringen att fatta beslut om kursplanerna skulle innebära en ren expediering av skolöverstyrelsens beslut? Då tycker jag det vore skönt ifall Lars Gustafsson ville säga detta.

Regeringen avser att fatta beslut om kursplanerna i morgon. Möjligen kan det vara något föregående för Lars Gustafsson, eftersom han talar om att nästan alla intressenters intressen trätts för när, att få höra att i den sedvanliga MBL-förhandlingen om kursplanerna – en förhandling av det slag som sker också i andra ärenden – har det varit ytterst få invändningar. En fullständig enighet föreligger om kursplanerna i det här utförandet.

Det har varit en storm i ett vattenglas, och många egendomliga intressen har varit verksamma för att riva upp den här stormen.

Självfallet följer regeringens beslut om kursplanerna riksdagens beslut. Det skulle ju vara ytterst riskabelt ifall jag föreslog regeringen att fatta ett beslut som stred mot riksdagens beslut – det skulle rendera mig en anmälan till konstitutionsutskottet.

Sedan kanske jag får upplysa Lars Gustafsson om att Mål och riktlinjer och kursplaner är bindande föreskrifter för lärarnas arbete i skolan. Och det är väsentligt att man håller på att de är bindande och inte blandar in allt möjligt annat – och då parentetiskt måste tala om att lärarna inte behöver ta det så mycket på allvar.

Lars Gustafsson förefaller att ha studerat både arbetspapper och diverse skandalartiklar mycket ingående. Däremot tycker jag att han har slarvläst

Mål och riktlinjer – annars skulle han ha sett att det han anför om icke lämpliga arbetssätt finns nämnt där. Det är alltså en bindande anvisning, f. ö. beslutad av riksdagen, att ensidig katederundervisning icke skall förekomma.

Nr 8

Onsdagen den
15 oktober 1980

*Allmänpolitisk
debatt*

Anf. 80 LARS GUSTAFSSON (s) replik:

Herr talman! Jag förstår att Britt Mogård blir upprörd över det här. Min avsikt var helt enkelt att visa vad moderaterna skulle ha hittat på om inte den här offentligheten kommit i sista stund. Jag tycker att det är viktigt att få fram vad moderaterna står för i sådana här sammanhang.

Britt Mogård går ut i pressen och räknar upp ett antal skäl för att ändra på ett ämbetsverks förslag. När man sedan granskar produkten finner man att dessa skäl inte har särskilt stor bärighet. Det visar sig att det finns ett mycket väl belagt mönster i moderaternas strykningar – det tycker jag framgår ganska klart.

Jag är helt medveten om att regeringen inte behöver expediera ett ämbetsverks beslut – det är klart att regeringen har rätt att ändra i dessa, och jag angriper inte detta i och för sig. Mitt syfte var alltså att ta fram vad moderaterna skulle ha stått för, om de själva hade fått bestämma. Det måste ändå finnas ett skäl till att moderaternas strykningar ser ut så som de gör, något som man kan läsa ut ur den presspolemik som förekommit.

Det är inte alls föregående för mig att höra hur MBL-förhandlingarna gått. Om jag lyssnat rätt på vad jag fått höra om hur dessa förhandlingar gått, så har moderaterna fått retirera på punkt efter punkt – säkerligen inte på alla punkter, men på rätt många. Det är detta som gjort att de fackliga representanterna i förhandlingarna inte anmält avvikande mening. Jag tycker alltså att det bara är bra att den här offentligheten på slutet förmått moderaterna att göra reträtter.

Jag vet inte vad Britt Mogård menar när hon säger att egendomliga intressen har opererat här. Jag tycker inte att det är några egendomliga intressen. Eftersom detta har blivit offentligt har alla intressen kunnat komma till tals även i slutskedet av den här hanteringen.

Jag vet mycket väl att det i Mål och riktlinjer står att vissa arbetssätt inte är lämpliga. Det var inte det jag kritiserade, utan jag bara konstaterade att det när det gäller arbetssätt finns vissa saker som är bindande.

Anf. 81 Statsrådet BRITT MOGÅRD:

Herr talman! Jag blir mer och mer nyfiken på vilka kanaler Lars Gustafsson har för denna ingående avlyssning av både det ena och det andra. Han kanske kan anförtro mig detta – det skulle vara intressant att känna till.

Såvitt jag vet har Lars Gustafsson rätt goda kunskaper om hur arbetet i ett departement går till; han får väl rätta mig om jag har fel. När han säger att vi på detta sätt har fått offentlighet åt ondsinta moderata anslag, så vet han faktiskt att detta inte är sant. Det går inte till på det viset! Det är tjänstemän på mitt departement och tjänstemän på skolöverstyrelsen som på grundval av

skolöverstyrelsens kursplaneförslag har befunnit sig i en dialog. I den dialogen har även jag självfallet, i synnerhet på sluttampen, varit inblandad. Det är alldeles uppenbart.

När jag talade om egendomliga intressen uttryckte jag mig inte alldeles adekvat. Det gällde ett renodlat partipolitiskt intresse att komma åt mig på grundval av icke sakliga uppgifter, såsom jag sade i mitt första anförande. Ibland var det fråga om direkta förfalskningar av verkligheten.

Anf. 82 LARS GUSTAFSSON (s) replik:

Herr talman! Jag har inte velat komma åt Britt Mogård som person. Det var bra att få veta att Britt Mogård med "egendomliga intressen" menade partipolitiska intressen. Nu kan jag inte se vad det är för egendomligt i att olika partier uppträder i en sådan här debatt. När nu dessa dokument råkade bli offentliga genom tidningsskriverier, är det inte underligt att olika intressenter, bl. a. representanter för olika partier, uppträder i debatten och ger uttryck åt sina uppfattningar.

Britt Mogård kan få fortsätta att vara nyfiken över på vilket sätt jag blivit insatt i dessa frågor. Jag har självfallet haft tillgång till den presspolemik som förekommit – den är inte hemlig. Såvitt jag förstår är inte heller det som sker i förhandlingsrådet hemligt, utan parterna har rätt att tala om vad som där förekommer.

Det skulle vidare kanske vara mycket att säga om hur kontakterna mellan departement och verk har varit utformade. Det skulle nog säga en hel del om hur processen på detta område har värkt fram, men jag skall avstå från det. Jag vidhåller att det viktiga för mig i detta sammanhang är att visa vilka skillnader som från början förelegat.

Britt Mogård underströk tidigare att man inte skall vara otydlig vid redovisning av sakliga skillnader mellan partierna i olika frågor. Nu har det här redogjorts för vilka skillnader som föreligger mellan å ena sidan moderaterna och å den andra oss, och jag tycker att det är bra att de kommer fram. Jag tycker att Britt Mogård inte borde vara irriterad över att dessa skillnader kommer fram.

Det är alldeles klart att vi huvudsakligen ansluter oss till den ståndpunkt som SÖ har intagit. Anledningen till att vi gör det är inte att den omfattas av SÖ-byråkrater, utan att SÖ:s ursprungliga förslag har en mycket bred uppbackning. Vi tycker att det var så pass bra att vi för vår del reagerade när vi fick kännedom om de stora förändringar som moderaterna ville göra. Det är bra att den reaktionen kommit, så att det blivit tydligt var skiljelinjerna går.

Anf. 83 Statsrådet BRITT MOGÅRD:

Herr talman! Jag skall bara upplysa kammarens ledamöter om att mina egna arbetsexemplar ännu inte har kommit till pressens kännedom. Jag får kanske inbjuda Lars Gustafsson att komma upp till departementet, så att han får se de olika versioner som jag har fått mig till handa och på saklig grund kan kommentera de moderata avsikterna.

Talmannen anmälde att Lars Gustafsson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Kammaren beslöt att förhandlingarna skulle fortsättas vid morgondagens sammanträde.

2 § Ändring av den preliminära tidsplanen

Anf. 84 TALMANNEN:

Måndagen den 20 oktober hålls inte något kammarsammanträde.

3 § Kammaren åtskildes kl. 23.38.

In fidem

TOM T:SON THYBLAD

/Solveig Gemert

Nr 8

Onsdagen den
15 oktober 1980

---

*Ändring av den
preliminära tids-
planen*